

AVIOERON VAIKUTUS LAPSEN JA NUOREN URHEILEMISEEN

Valmentajan kokemuksia ja havaintoja

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Liikunnan ja vapaa-ajan koulutusohjelma
Valmennuksen suuntautumisvaihtoehto
Opinnäytetyö
Kevät 2007
Jani Riekko

Lahden ammattikorkeakoulu
Liikunnan ja vapaa-ajan koulutusohjelma

JANI RIEKKO: Vanhempien avioeron vaikutus lapsen ja nuoren
urheilemiseen. Valmentajan kokemuksia ja havaintoja

Valmennuksen suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö, 67 sivua, 2 liitesivua

Kevät 2007

TIIVISTELMÄ

Valmentamiseen vaikuttaa oleellisesti valmennettavan suhde ympäröivään maailmaan. Lapsella on kyky sopeutua uusiin tilanteisiin vaikka hän reagoikin niihin aina omalla tavallaan. Valmentajien tarinoissa on selkeimmin havaittavissa ääripäät. Valmentajien tarinoissa avioerolla nähtiin monesti olevan yhteyttä lapsen urheilun lopettamiseen. Selkeimmin avioero hankaloitti valmennettavan käytännön asioita silloin, kun se oli tapahtunut hiljattain. Tällöin se mutkisti suhteita niin valmentajaan kuin omiin vanhempiin. Valmentajat tunsivat saavansa enemmän vastuuta valmennettavista. Se toi heille monesti paineita, jopa ahdistusta. Valmentajan näkökulmasta avioerossa voi nähdä positiivisiakin vaikutuksia. Avioero saattoi tulla esiin valmennustilanteessa myös valmentajaa miellyttävinä ominaisuuksina. Tällaisessa tarinassa valmennettava saattoi keskittää kaiken tarmonsä urheiluun. Se näkyi innokkuutena, tarmokkuutena ja energisyytenä.

Tässä laadullisessa tutkimuksessa tiedonhankinnan strategia on fenomenografinen. Sen tehtävänä on tehdä ilmiö näkyväksi, kuvata sitä valmentajan näkökulmasta ja paljastaa sen rooli valmennuksessa. Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä oli puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu, jonka avulla on helpointa kerätä tässä tapauksessa lentopallovalmentajilta tietoa, kun aihe on arka tai kun asiat ovat heikosti tiedostettuja.

Vuorovaikutustarinoissa avioerolla ei ollut juurikaan havaittavissa positiivisia vaikutuksia, päinvastoin. Tarinoissa avioero on usein vuorovaikutuksen toimivuutta estävä tekijä. Asia ei ole kuitenkaan täysin yksiselitteinen. Ongelmat vuorovaikutuksessa ovat saattaneet olla olemassa jo ennen avioeroa. Tällainen kriisi saattoi sitten tuoda epäkohdat näkyviin ja myös kärjistää niitä. Tarinoiden perusteella valmennusuran alkuvaiheessa merkittävä osa valmentajista omaa varsin vähän sosiaalisia taitoja, jotta hän kykenisi tunnistamaan mahdolliset ongelmat ajoissa tai jotta hän kykenisi syventämään suhteitaan valmennettavan ja hänen läheistensä kanssa. Vanhempien avioeron voi kuitenkin nähdä mahdollisuutena kehittää omia sosiaalisia taitoja. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot voivat kuitenkin kehittyä valmentamisen ja koulutuksen myötä.

Avainsanat: valmentaja, nuori urheilija, urheilu, avioero, vuorovaikutus

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Sports and Leisure

JANI RIEKKO: Young athlete sport effected by parent's divorce. Coach's view.

Bachelor of coaching studies, 67 pages, 2 appendices

Spring 2007

ABSTRACT

The findings of this research suggest that there is a significant connection between coaching and a young athlete's family situation. Although a child has the ability to get over problems in his or her family, coaches' stories indicate that there seems to be the opposite perception.

Coaches seem to connect a young athlete's dropping out of sports with his or her parents' divorce. Problems with a young athlete's daily life clearly emerge when his or her parents are recently divorced. Relationships between athletes, parents and coaches appear to become more complex. Involvement in this kind of situation evidently makes coaches feel they must respond, and they sometimes feel fearful and depressed for the child.

Despite that, from the coach's perspective, divorce of parents also may positively affect an athlete's performance. Some stories show that, partly because of their parents' divorce, an athlete's attention to his or her sport may intensify and be re-energized. The athlete gives all that he or she can give to the sport.

This research is qualitative; the method of collecting information was phenomenographic and is used to describe the qualities of human behaviour, making it understandable. The interviewing method followed a half-structured interview theme, which is the proper method to use when dealing with sensitive and difficult topics.

Parents' divorce seems to provide no positive influences on athletes' interactivity. To the contrary, parents' divorce apparently causes increased numbers of quarrels between athletes, parents and coaches. Every situation is unique, which is why this phenomenon is not simple to study.

It's difficult to say when problems with interaction have been caused by divorce of one's parents. Problems may have existed, but not been exposed until the onset of related stress. This kind of crisis may increase problems. Based on coaches' stories, family members seem to suffer from a lack of the skills required for healthy

interaction. This is especially evident when they coach an athlete whose parents have recently divorced and the situation at home has been very complicated.

Some stories indicate that coaches experience increased stress because they are not accustomed to seeing such problems, and not used to getting involved in improving the interaction between himself, an athlete and respective parents. On the other hand, such stress may serve to motivate a coach to further improve his or her interpersonal skills.

My study findings suggest that personal interaction and social skills can be improved during coaching activities.

Key words: young athlete drop-outs, divorce influences on young athletes

SISÄLLYS

1 JOHDANTO

2 TUTKIMUKSEN LUONNE JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ	5
2.1 Tutkimuksen lähtöasetelma ja tutkimuskysymykset	5
2.1.1 Tutkimuksen esioletukset ja perustelut	5
2.2 Tutkimustehtävä ja kohderyhmä	7
3 TUTKIMUSMENETELMÄT JA TUTKIMUKSEN ETENEMINEN	8
3.1 Aineiston keruumetodi	9
3.2 Aineiston analysointimenetelmiä	11
4 VUOROVAIKUTUS- JA SOSIAALISET TAIDOT, SEKÄ TUNNEÄLY	14
4.1 Suomalainen vuorovaikutuskulttuuri	14
4.2 Mihin vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitoja tarvitaan?	17
4.2.1 Vuorovaikutustaitojen oppiminen on tie ystävyysuhteiden luomiseen ja oman persoonan kehittymiseen	17
4.2.2 Vuorovaikutustyyli vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin	17
4.3 Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot sekä tunneäly	18
4.4 Keskeiset ihmissuhdetaidot	18
4.4.1 Kommunikointitaito on ensi askel vuorovaikutuksen maailmassa	19
4.4.2 Tunneälytaidot	20
4.5 Vääristymät ja ristiriidat vaikuttavat vuorovaikutukseen	22
4.5.1 Reviireillä suojellaan itseä ja pidetään yllä hallinnantunnetta	25
4.5.2 Sosiaaliset ristiriidat muokkaavat tunteita	25
4.6 Vuorovaikutusongelman ratkaiseminen edellyttää muutosta	27
4.6.1 Ristiriidan ratkaiseminen on ongelman tunnistamista ja toisen aitoa kohtaamista	28
4.6.2 Ristiriidan ratkaiseminen on aktiivisuutta ja rehellisyyttä	29
4.7 Hyvän vuorovaikutuksen tuntomerkkejä	30

4.8 Humanistinen ja kilpailuyhteiskunnan malli vuorovaikutuksen kehityssuuntauksina	32
5 VUOROVAIKUTUS- JA SOSIAALISET TAIDOT TARINOISSA	33
5.1 Vanhempien avioeron vaikutus lapsen urheilemiseen	
Kokemuksia valmentajan näkökulmasta	34
5.1.1 Valmentajan monimutkainen suhdeverkosto	35
5.1.2 Ovatko lapset ovi perheen maailmaan	36
5.1.3 ”Sillo ei ollu valmentajana eikä ihmisenä kypsä”	37
5.2 Valmennussuhteeseen liittyvät roolit	39
5.2.1 Valmentaja ja eronnut äiti ja isä	41
5.2.2 Valmennettava ja eronneet vanhemmat	43
5.2.3 Avioerolapsi valmentajan haastattelutarinoissa	45
5.2.4 Valmentajan ja valmennettavan keskinäinen vuorovaikutus	46
5.2.5 Avioerolapsen uudet suhteet	47
6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA, POHDINTAA JA TÄRKEIMMÄT TULOKSET	49
6.1 Tutkimuksen totuusarvo ja neutraalisuus	49
6.1.1 Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmät	50
6.1.2 Tutkimuksessa hyödynnetty kirjallisuus	51
6.2. Tutkimuksen sovellettavuus	52
6.2.1 Lentopallosta muihin joukkuelajeihin ja yksilölajit	52
6.3 Vanhempien avioeron vaikutus lapsen urheilemiseen kirjallisuuden ja tarinoiden valossa	53
6.3.1 Vanhempien avioero ja urheilijalapsi	54
6.4 Vanhempien avioero suhteessa vuorovaikutustaitoihin lapsen valmennuksessa	56
6.5 Tutkijan ehdotukset jatkotoimenpiteitä varten	58
6.5.1 Vuorovaikutustaidot tarkastelun kohteeksi	59
6.5.2 Seurailijasta vastuunkantajaksi	60
6.5.3 Vuorovaikutus ohjailtavana prosessina	62
6.6 Jatkotutkimuksen ideointi	63

LOPUKSI	64
LÄHTEET	68
LIITTEET	70

1 JOHDANTO

Suomessa on eletty viimeisten parin vuosikymmenen aikana melko rajua perheen murroskautta. Avioero ilmiönä ja suoranaisena trendinä on tullut päivälehtien pääotsikoihin. Tuon tuosta etusivulla poseeraa uutta nuoruutta elävä eronnut julkkis, jolle ero näyttää olevan kaiken kaikkiaan iloinen asia - uusi mahdollisuus. Tavallisessa arkielämässä avioero ei välttämättä ole yhtä ruusuinen. Se, että avioerot koskettavat yhä isompaa väkijoukkoa, on tosiasia. Harvemmin lehtiutuissa ovat äänessä ne lapset, joiden elämää ero ehkä eniten mullistaa. Avioerosta on kirjoitettu paljon, ja siitä on tehty lukuisia tutkimuksia. Lapsen näkökulmakin on päässyt esille niin, että se on herättänyt keskustelua ja ajatuksia varmasti myös monessa valmentajassa.

Työni aiheena on avioeron vaikutus lapsen ja nuoren urheilemiseen. Valmentajan kokemuksia ja havaintoa. Kun työni ohjaaja esitteli tätä aihetta minulle, niin kiinnostuin tästä heti. Etenkin työn haastavuus herätti mielenkiintoni aihetta kohtaan. Vaikka avioeroilmiö on todella laaja ja mittava, tästä aiheesta ei urheilun ja valmennuksen näkökulmasta oikein löydy tutkimuksia eikä kirjallisuutta. Valmennuksessa näyttäisikin olevan tämän aiheen kohdalla jonkinlainen tuntematon alue vähäisen tutkimuksen ja kirjallisuuden puutteen vuoksi. Siksi viittaan kirjallisuudessa useasti opettajiin ja muihin kasvattajiin, jotka myös kamppailevat tämän asian kanssa. Näiden osalta on myös olemassa tutkimustietoa.

Kaikessa kasvatustyössä, niin opettamisessa kuin valmentamisessakin, on yhteisiä tekijöitä ja ilmiöitä. Siksi tällaisen kirjallisuuden liittäminen ja jossain määrin myös samaistaminen valmentamiseen on perusteltua. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on löytää ja tuoda esille avioerolapsen urheiluun ja valmennukseen liittyviä erikoispiirteitä.

Johdannon kirjallisuusosio avaa tutkimukseni teoreettista pohjaa. Se on tutkimussuunnitelman lisäksi rajaamassa aihealuetta teemoihin, jotka ovat olennaisimpia juuri tässä tutkimuksessa. Olennaisia teemoja ja aihealueita ovat avioeroilmiö, perheiden kokema muutos ja avioeron vaikutus vuorovaikutussuhteisiin. Sen tarkoituksena on myös osaltaan määritellä ja selittää aiheen avainsanoja.

Tuoreen tutkimuksen mukaan 91 prosenttia Suomen 3-18-vuotiaista lapsista harrastaa jotain urheilulajia. Heistä 42 % eli 417 000 osallistuu urheiluseurojen toimintaan. Suuri osa näistä urheiluseuroissa vähintään kerran viikossa ja kolmen kuukauden ajan harjoittelevista lapsista ja nuorista harrastaa joukkuepelejä. Urheilu on tärkeä osa lapsen- ja nuoren elämää.

Lapsi kohtaa urheilun maailman tunteineen ja kokemuksineen kavereidensa, valmentajansa ja ohjaajiensa kanssa. Nämä asiat hän sitten vie kotiinsa ja jakaa ne perheensä kanssa iloineen ja suruineen. Huoleton lapsen liikuntamaailma on todellinen tila, jossa lapsi kokee vapautta ja iloa. Tuo todellisuus ei tunne stressiä eikä tulosvastuuta. Onko tämä lapsen todellisuus unohdettu nyky-yhteiskunnassa? (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006, Puhakainen 2001, 89, 14–15.)

Aikuisilla on loppujen lopuksi vastuu lasten kasvatuksessa. Jokainen haluaa kasvattaa lapsensa parhaalla mahdollisella tavalla. Tämän takia keskustelu siitä, kuka käyttää oikeita kasvatusmenetelmiä ei lopu, vaan me väitteilläään siitä, mikä on paras tapa kasvattaa. Vastaukset näihin kysymyksiin eivät ole yksiselitteisiä, vaan jokainen etsii itse avaimet näiden lasten kasvatuksellisiin haasteisiin. Tällöin kasvattajan tulee katsoa sisälleen lapsen maailmaan eikä tuijottaa eri teorioita. Lapset elävätkin eriarvoisessa maailmassa, jos sitä mitataan rahan lisäksi vanhempien antaman ajan tai luotettavien ja läsnä olevien aikuisten määrän perusteella. Lapset tarvitsevat joka päivä aikuista, jonka kanssa voi jakaa ilot ja surut sekä elämän suurten kysymysten pohdiskelut. Suomessa laman vaikutukset ulottuivat 1990-luvulla lasten häiriökäyttäytymisenä myös koulunkäyntiin.

Opetuksen ammattilaisen työ kävi entistä hankalammaksi. Opetustyö on alkanut muistuttaa enemmän sosiaalityötä. (Puhakainen 2001, 21–22, Bardy ym. 2001, Siniharju 1999, 29, 107–108, 160.)

Perhe-elämässä ihmisille on ilmeistä, että avioerot ovat yleistyneet. Lehdet ja tiedotusvälineet ovat kertoneet prosenttiluvuilla on kerrottu avioliittojen tilasta, lisäten mukaan miellelyhtymiä, joita ihmiset sitten tuumailevat. Joka toinen avioliitosta päättyy eroon! Tämä on yksi sanoma, jota media viestittää. Eroja on päivitelty jo silloinkin, kun luvut olivat paljon pienemmät. Euroopan yhteisön kansalaisista 59 prosenttia ajatteli, että avioerolla on negatiivinen vaikutus lapsiin, vaikka ero olisi tapahtunut vanhempien toimeen tulemattomuuden johdosta. Samaisessa tutkimuksessa 33 prosenttia uskoi avioerolla olevan myönteisiä vaikutuksia lapsiin. Syynä tähän lienee monesti kuultu ajatus siitä, että riitelevät vanhemmat ovat lapselle huonompi vaihtoehto kuin avioero. (Jallinoja 2000, 9–13, 149–150 mukailtu: The Europeans and the family. 1993.)

Vaikka avioerojen lisääntymisestä tiedetään, se ei ole kuitenkaan avioeroja vähentänyt. Sen sijaan Jallinoja tarkentaa avioerojen todellista määrää siten, että vuosina 1949-1993 solmituista avioliitoista lähes neljännes oli päättynyt eroon vuoteen 1994 mennessä. Median antama kuva siitä, että puolet avioliitosta päättyy eroon ei siis olekaan oikea. Sanomassa on kyllä osatotuutta sen verran, että mikäli 1990-luvulla solmitut avioliitot toimivat niin kuin ovat tähän asti toimineet, niin niistä puolet päättyy eroon jossain vaiheessa. Avioeroprocentti onkin juuri 1990-luvulla perustetuissa avioliitoissa monen mielestä pelottavan suuri. (Jallinoja 2000, 150–151.)

Vanhempien tai toisen vanhemman näkökulmasta avioero voi olla positiivinenkin tapahtuma, joka avaa oven uuteen mahdollisuuteen. Lapsen silmin katsottuna tilanne oli erilainen. Vain kymmenesosa lapsista ajatteli, että tilanne parani eron johdosta. Näissäkin erotilanteissa oli kysymys perheväkivallasta. Muiden avioeroperheiden lapset kokivat eron hylkäämisenä, sellaisena että he eivät voineet vaikuttaa tilanteeseen.

Erosta seuraa yleensä kolmivaiheinen reaktioketju. Ensimmäisessä vaiheessa lapsi protestoi kaikin mahdollisin keinoin eroa vastaan. Eron jatkuessa seuraavassa vaiheessa lapsi alistuu tilanteeseen, tulee apaattiseksi ja surumieliseksi. Kolmannessa vaiheessa lapsi vetäytyy kontakteistaan ihmisiin näyttämättä enää kaipaustaan pois mennyttä ihmistä kohtaan. Pikkuhiljaa lapsi tulee ulos kuorestaan. Hän alkaa taas kiinnostumaan muista ihmisistä ja luo taas uusia ihmissuhteita. Toisaalta kyky luoda pysyviä ihmissuhteita on häiriintynyt.

Ero vaikeutti lapsella kestävän rakkauden luomista. Suuri osa näistä lapsista toivoi vielä vuosien kuluttua vanhempiensa palaavan yhteen. Lapsena eron kokeneet eivät kuitenkaan tunteneet olevansa aikuisella iällä psyykkisesti köyhempiä tai heikompiäntisiä kuin ehjien perheissä kasvaneet. Sen sijaan perheissä, joissa oli paljon erimielisyyksiä jo aikuisiksi varttuneiden lasten psyykinen hyvinvointi oli jopa huonompaa kuin avioeron kokeneilla. Tästäkään huolimatta avioerolapset eivät aio toistaa eroa omassa perheessään. Lapsi kantaa kokemusta avioerosta mukanaan omassa persoonallisuudessaan. Jallinoja ennustaa, että ihmisten suhde eroihin on muuttumassa. Yhä useamman mielestä avioeroja on jo aivan liikaa. (Arajärvi & Koski, 1986, 16; Bolwby 1974; Gähler 1998; Jallinoja 2000, 182–184; Wallerstein, 1985 & Blakeslee.)

2 TUTKIMUKSEN LUONNE JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tässä osiossa lähdän liikkeelle työn alkuvaiheista. Tarkoituksena on avata lukijalle työn lähtöasetelmat, joiden pohjalle opinnäytetyöni rakentuu.

2.1 Tutkimuksen lähtöasetelma ja tutkimuskysymykset

Vaikka avioerot ovat lisääntyneet huomattavasti viimeisen kahden vuosikymmenen aikana, on aihe edelleen arkaluontoinen. Avioeroista on kirjoitettu paljon, aluksi lähinnä suurten avioerotilastojen johdosta, mutta viime vuosien aikana keskustelua ja tutkimusta on virinnyt myös lapsen näkökulmasta. Urheiluun liittyvissä tutkimuksissa erityisesti valmentajan näkökulma avioerotilanteessa on jäänyt mielestäni vähälle huomiolle; aihetta ei ole ainakaan Suomessa paljon tutkittu tästä näkökulmasta.

Valmentaminen tapahtuu läheisessä yhteistyössä valmennettavan kanssa. Valmentamiseen vaikuttavat oleellisesti valmennettavan suhde ympäröivään maailmaan. Elämäntilanteen muutos, tässä tapauksessa vanhempien avioero, voi tuskin olla vaikuttamatta myös lapsen urheilemiseen. Millaisiin käytännön tilanteisiin valmentajat törmäävät? Muuttuuko suhde valmentajan ja valmennettavan välillä? Jos valmennussuhde muuttuu, millaiseksi suhde muotoutuu? Mitä valmentajalta odotetaan? Riittääkö valmentajan ammattitaito kohtaamaan haasteet?

2.1.1 Tutkimuksen esioletukset ja perustelut

Esioletuksenani on, että avioero vaikuttaa jollakin tavalla lapsen harrastus- tai kilpailutoimintaan, koska perheiden hajoaminen vaikuttaa lapsen tai nuoren

elämään vaihtuvien käytäntöjen kautta. Tämän johdosta yhä useammalla valmentajalla on valmennettavanaan tällaisessa elämäntilanteessa olevia lapsia. Tutkimuksen tavoitteena on valottaa valmentajan kokemuksia tällaisista tilanteista. Jotta tutkimuksella olisi vahva perusta tutkimuksen tekijän täytyy ensin tiedostaa omat esioletukset ja niiden vaikutus tutkimusprosessiin. Esitän oman esioletukseni tutkimuksen alussa. Huolellinen tutkimussuunnitelman laatiminen toimi jo osaltaan tässä tehtävässä. Lisäksi kirjoitin alkuvaiheessa erillisen esioletuksen, jossa puntaroin lähtöasetelmia aihetta ajatellen.

Omaa esioletukseeni vaikuttavat lähipiirissäni hiljattain tapahtunut avioero. Sivusta seuranneena näytti siltä, että erossa pienimmät lapset reagoivat ulospäin voimakkaimmin. Lasten kannalta vaikeimmassa vaiheessa aktiivisimmin urheilua harrastaneen lapsen harjoitukseen osalistuminen näytti vähenevän.

Esioletuksessani määritin avioeron hyvin pitkälti negatiiviseksi asiaksi nimenomaan lapsen ja hänen harrastuksensa kannalta. Pidin avioeroa yhtenä merkittävänä syynä harrastuksen lopettamisessa. Katselin avioeron vaikutuksia lyhyen tähtäimen näkökulmasta. Siksi huomioni ja kiinnostukseni kohde rajoittui melkein ainoastaan pahimpaan kriisivaiheeseen ja sen merkitykseen lapsen urheilussa. Tästä kulmasta katseltuna näin avioeron uhkana urheilulle ja valmentajille. Mitä useimmiten harrastuspohjalta valmentava jonkun lapsen isä tai äiti kykenee tekemään näissä tilanteissa lapsen ja urheilun hyväksi? Jos kaikki lapset oireilevat harjoituksissa voimakkaasti, voisi kuvitella, että valmentajat ovat pulassa, kun muutenkin lasten häiriökäyttäytyminen on lisääntynyt. Tiedostin, että ajattelutapani oli aika konservatiivinen. Ajattelin, että avioeroa pitää pyrkiä välttämään loppuun saakka, vaikkakin kyse olisi perheväkivallasta tai vaikkapa alkoholismista. Ero on useimmiten estettävissä, jos vanhemmat tarpeeksi tahtoisivat sitä.

Lapsen kannalta ero voi olla aina traumaattinen kokemus, joka ei voi olla vaikuttamasta urheiluun, yleensä negatiivisesti. Eron myötä viikonlopputapaamiset häiritsevät ottelumatkoja, jotka ajoittuvat myös lähes aina viikonlopuille. Vanhempien energia riittää pahimmassa kriisivaiheessa juuri ja juuri perusasioiden hoitoon. Esioletukseni oli, että vanhemman ajatukset ovat muissa asioissa,

jolloin lapsi jää harrastuksensa kanssa yksin. Lapselle on helpompaa jäädä kotiin kuin lähteä harjoituksiin, jossa kaverit kyselevät vanhempien avioerosta. Osaksi vapauttavana tekijänä avioero voi olla silloin, jos perheessä on ongelmia. Tällä tarkoitan lähinnä muutamia edellä mainitsemiani ongelmia kuten alkoholismia, perheväkivaltaa ja pettämistä. Tällaisessa tilanteessa elävän lapsen perheen avioero voi tuoda urheilemiseenkin lisää pontta ja energiaa.

2.2 Tutkimustehtävä ja kohderyhmä

Tutkimuksen ensisijaisena tehtävänä on kuvata ilmiötä valmentajan näkökulmasta ja tehdä ilmiö näkyväksi sekä paljastaa sen rooli valmennuksessa. Tutkimus voi olla osaltaan avartamassa tätä näkökulmaa ensisijaisesti valmennuksen kanssa toimijoille ja ehkä laajemminkin liikunnan parissa työskenteleville, jopa urheilevien lasten eronneille vanhemmille. Tutkimus valaisee myöskin tekijälleen tämänhetkistä valmennustyötä ja siellä monella tapaa vaikuttavaa avioeroilmiötä.

Monipuolisuudessaan tutkimus lisää kykyä ymmärtää valmentajaan kohdistuvia odotuksia muuttuneessa yhteiskunnassa. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat nuorten ja lasten lentopallovalmentajat. Haastattelemillani valmentajilla tuli olla kokemusta tai tietoa sellaisen lapsen tai nuoren valmentamisesta, jonka vanhemmat ovat eronneet.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT JA TUTKIMUKSEN ETENEMINEN

Seuraavassa luvussa käsittelen tutkimusmenetelmien valintaa ja perustelen tekemiäni linjauksia näiden menetelmien käytössä. Tutkimusmenetelmää valittaessa täytyy tutkijan tiedostaa, että täydellistä menetelmää tuskin on olemassa. Määrittelen ja valikoin käyttämäni menetelmät lähinnä edellisen luvun pohjalta. Tutkimusraportti kuvaa työtäni prosessina aiheen saamisesta työn valmiiksi saattamiseen. Sen tehtävänä on kuvata prosessiin liittyviä osa-alueita, joita työ valmistuakseen vaatii.

Aiheen sain tutkimukseeni keväällä 2006. Heti aluksi tein tutkimussuunnitelman ja tutustuin lähinnä avioeroon liittyvään kirjallisuuteen. Näiden jälkeen tein haastattelut loppukesästä 2006. Sitten analysoin haastattelut osaksi diskurssianalyysin avulla.

Aineiston analyysissä nousi vahvasti esiin vuorovaikutusteema. Päätin erityisesti keskittyä tähän aihealueeseen juuri diskurssianalyysin perusteella. Vuorovaikutus osoittautui odotettua laajemmaksi kokonaisuudeksi. Tämän huomattuani oli tehtävä päätös teemoista, joko keskityn vuorovaikutukseen huolellisesti tai sitten otan sen rinnalle vielä toisen aihe-alueen. Jos valitsisin kaksi teemaa joutuisin rajaamaan niitä todella paljon, jotta työ pysyisi järkevissä rajoissa. Valitsin näkökulmaksi valmentajan, valmennettavan ja eronneiden vanhempien välisen vuorovaikutuksen. Siten pystyin keskittymään siihen kuinka vuorovaikutus ilmenee valmentajien tarinoissa ja sain siitä enemmän irti.

Tämän luvun sain valmiiksi syksyllä 2006. Välillä oli hyvä ottaa hieman etäisyyttä työhön. Se auttoi hakemaan uutta näkökulmaa työhön. Palattuani taas opinnäytetyön ääreen oli aika pureutua vuorovaikutuksesta kertovaan kirjallisuuteen. Kirjallisuuden pohjalta tehty lopullinen analyysi ja yhteenveto toi opinnäytetyölle sitä syvyyttä, jota sille alun perin hain. Opinnäytetyöni sai lopullisen

muotonsa maaliskuussa 2007. Pienoinen viivästyminen ei enää tässä vaiheessa haitannut. Etäisyyden ottaminen työhön kannatti, vaikka se tarkoittikin sen valmistumisen viivästymistä.

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen päämääränä ei ole niinkään kerätä mahdollisimman suurta otosta tai kertoa lukuisaa joukkoa totuuksia, vaan kuvata itse asiaa ja ilmiötä. Muissa kuin väitöskirjatason laadullisessa tutkimuksessa totuuksien esittäminen on harvoin edes perusteltua aineiston suppeuden vuoksi.

Tutkimuksen tiedonhankinnan strategia on fenomenografinen. Sen avulla pyritään selvittämään sitä, että miten maailma ilmenee ja rakentuu ihmisten tietoisuudessa ja millaisia ihmisten käsitykset ovat eri asioista. Tässä tapauksessa se kuvaa käsityksiä valmennettavan muuttuneen elämäntilanteen vaikutuksista valmentajaan ja valmentamiseen. (Metsämuuronen 2003, 175; Tuomi & Sarajärvi, 87, 2003.)

Fenomenografinen tutkimusstrategian kulku voidaan käsittää niin, että ensimmäisenä on huomion kiinnittäminen asiaan tai käsitteeseen eli tähän ilmiöön. Seuraavana on vuorossa teoreettinen perehtyminen ja alustava jäsenitys eli tiedon hankkiminen sekä aineiston keruumenetelmän valinta. Kolmantena on vuorossa henkilöiden haastattelu ja viimeiseksi vastausten luokittelu eri merkitysluokkiin. (Metsämuuronen 2003, 175.)

3.1 Aineistonkeruumenetelmä

Valitsin aineiston keruumenetelmäksi puolistrukturoidun haastattelun eli teemahaastattelun. Haastattelu, erityisesti teemahaastattelu on hyvä metodi, jos halutaan esimerkiksi tulkita kysymyksiä tai täsmentää vastauksia, halutaan vastausten kadon jäävän mahdollisimman pieneksi tai kun tutkitaan intiimejä tai emotionaalisia asioita. Erityistä teemahaastattelulle on, että sen avulla on helpointa kerätä tietoa, kun aihe on arka tai kun asiat ovat heikosti tiedostettuja.

Teemahaastattelulle ominaista on, että vastaajien määrä on melko pieni ja kysymysten muoto tai järjestys on vapaampaa kuin strukturoidussa aineiston hankintamenetelmässä. Teemahaastattelu soveltuu tutkimukseni aineiston keruumenetelmäksi, koska aiheeni on kohtalaisen arka. Aihe tai siitä johtuvat ongelmat saattavat olla monille ehkä tiedostamattomiakin. (Hirsjärvi & Hurme, 15, 36, 1985.) Onhan kyseessä aihealue, jota ei ole juurikaan tutkittu ainakaan valmentajien näkökulmasta.

Tärkeimpinä perusteina tutkimukseni kohderyhmän valinnassa olivat lähinnä kiinnostus ilmiötä kohtaan, sekä oma lajitausta. Tässä tutkimuksessa valmentajat olivat lentopallovalmentajia. Vaikka toimintakulttuuri on itselle kohtalaisen tuttua pelaajan näkökulmasta, tämän tutkimuksen asettelun avulla syvennyn valmentajan kokemusmaailmaan. Tärkeää tutkimuksen ja kohderyhmän valinnan kannalta oli myös se, että lentopallo on joukkuelaji, jossa valmennus tapahtuu ryhmässä. Jos valmentajalla on monta valmennettavaa joukkueessaan, voidaan olettaa, että kokemuksia avioerolapsen valmentamisesta on helpompi löytää kohtalaisen suppeallakin otoksella. Lisäksi valmennuskoulutuksessa valmentajilla on jo jonkin verran kokemusta valmentamisesta.

Keräsin opinnäytetyön aineiston yhdessä valmentajakoulutuksessa. Teemahaastattelua varten suunnittelin alustavat kysymykset, jotka auttavat rajaamaan aihe-alueita. Ne muodostavat kevyen rungon haastattelua varten. Kysymyksiä tehtäessä on tärkeää se, että ne eivät ole johdattelevia.

Kysymyksiä tehdessä mietin, että tuleeko minun välttää vastakkainasettelua ydin- ja avioeroperheen välillä. Oletin, että se voisi ehkä auttaa vastaajia vertailemaan ja ikään kuin peilaamaan kokemuksiaan. Oletin, että tämä mahdollistaa myös sen, että kysymyksistä saa paremmin irti. Vertailu saattaa taas johdatella vastaajia liikaa. Tarkoitushan on kuvailla valmentajien tietoisuutta ja kokemuksia ilmiöstä. Vertaileva ja johdatteleva kysymysten asettelu saattaa vaikuttaa haastateltavan ajatuksiin haastattelun aikana, jolloin vastauksissa ei näy niin puhtaasti tilanne ennen haastattelua. Haastatteluun tarvitsin ääninauhurin, joka oli tärkeä väline aineistoa analysoitaessa.

Haastattelutilanteessa pyrin objektiivisuuteen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että haastatteluun mahdollisesti vaikuttavat tekijät pyritään minimoimaan. Tällaisia vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi haastattelutilanne ja paikka. Haastattelijan tulee luoda omalla käyttäytymisellään rento ja luonnollinen haastattelutilanne. Silloin haastateltava voi kokea, että hänen ei tarvitse pelätä tai miettiä sanomisiaan liikaa. Myös haastattelupaikalla on oma merkityksensä. Ahdistava ja valmentajan arjesta poikkeava tila voi tuntua oudolta haastattelutilanteessa. Siksi pyrin haastattelemaan valmentajia joko liikuntahallin läheisyydessä tai valmentajienkoulutustiloissa. Nämä ovat valmentajille jo ennestään tuttuja ja turvallisia paikkoja, joissa valmentaja pääasiassa toimii. Haastattelutilanteen tai haastattelijan vaikuttaminen vastauksiin on aina väistämätöntä. Siksi toteankin analyysissä sen, että joissain tapauksissa haastattelijan epätarkan sanavalinnan johdosta haastateltava saattaa tehdä johtopäätöksiä, jotka vaikuttavat hänen sanomisiinsa. (Metsämuuronen, 2003, 176. Gröhn, 1993, 26–29.)

Tein siis neljä noin puolen tunnin mittaista haastattelua, joista sellaisenaan koneelle kirjoitettuna kertyi noin 15 arkkiä. Haastattelun alussa kerrotaan haastateltaville haastattelun tarkoitus, ja se, mihin tuloksia käytetään. Silloin, kun vastaaja kehittää vastaustaan, hän ei tiedä, mitkä lisäseikat voivat kiinnostaa haastattelijaa, joten tutkijan on tarpeen ohjailla keskustelua apukysymyksin, joilla varmistetaan, että haastateltava on ymmärtänyt kysymyksen oikein ja tarkoittaa mitä sanoo. Joskus haastattelussa voidaan tarvita tarkennuksia tai sitä voi kysyä lisää, kun vastaaja tulee lausuneeksi jostakin keskeisestä asiasta niin rohkean väittämän, että tutkija epäilee onko hän aivan kunnolla harkinnut asiaa.

3.2 Aineiston analysointimenetelmiä

Aineiston analysoinnissa käytin diskurssianalyysiä, koska se sopii hyvin tekstin merkitysten analysoimiseen. Diskurssianalyysin avulla selvitetään, että miten merkityksiä tuotetaan tekstissä? Diskurssianalyysissä jopa aiheesta poikkeamisilla on oma merkityksensä.

(Tuomi & Sarajärvi, 106, 2003; Ilmonen, 100, 2001, Aaltola & Valli toim.)

Analyysin alkuvaiheessa litteroin eli kirjoitin nauhalla olevan haastattelumateriaalin sellaisenaan raakalitterointina tietokoneelle. Sen jälkeen jaoin tekstin eri merkitysluokkiin ryhmitellen keräämäni vastaukset eri luokkiin ja kategorioihin teeman mukaan. Tällaisia olivat esimerkiksi teemat vuorovaikutuksesta ja vastuusta. Sitten aloin etsimään tekstistä eri repertuaareja. Repertuaari on tietynlainen merkityskehys, jota haastateltava puhuessaan käyttää. Yhtenä repertuaarina mainittakoon vaikkapa romanttinen repertuaari. Tätä repertuaaria käytävällä on tietyistä asioista puhuessaan tapana romantisoida asioita. Tämä ei tarkoita ainoastaan yhtä kohtaa tarinassa, vaan pikemminkin se nousee esille tarinan eri kohdissa.

Haastateltava voi esimerkiksi käyttää sellaista kieltä ja sellaisia ilmauksia jostain henkilöä, jotka antavat hänestä lähes täydellisen, usein kaukana todellisuudesta olevan kuvan. Diskurssianalyyssissä näitä tekstissä vuorottelevia repertuaareja nostetaan esiin. Analyysin tekijänä kyselinkin, että millaisia repertuaareja haastateltava käyttää ja kuinka paljon. Millaisissa tilanteissa mitäkin repertuaaria käytetään ja miksi? (Tuomi & Sarajärvi, 102–105, 2003; Jokinen, Juhila & Suoninen 2000.)

Mielenkiintoista oli tutkia myös sitä, että miten haastattelijä hallitsee eri repertuaarien käytön. Huomiolle pantavaa oli se, että pitkissä vastauksissaan haastateltava kertoo usein muutakin kuin suorat vastaukset haastattelijän kysymyksiin. Tämä on itsekontekstointia, joka kertoo analysoijalle paljon haastateltavan ajatusmalleista. Diskurssianalyyssissä esiin nousevat myös hallintamenetelmät, joilla tarinoissa olevia sisäisiä ristiriitoja pyritään lieventämään. (Jokinen ym. 2000.)

Diskurssianalyysiä tehdessäni jouduin välillä hakemaan lisää näkökulmaa kirjallisuudesta, kysymällä, että millä tavalla ihminen pyrkii säilyttämään hallinnan vaikutelmaa omassa tarinassaan. Kuinka hän rakentaa sitä? Palasin yhä uudestaan

analyysin alkeisiin. Pikkuhiljaa opin analyysin perusteet. Haastattelujen merkityksisällöt ymmärsin entistä syvemmin.

Diskurssianalyysin avulla tutkiva tutkija on kiinnostunut myös siitä, millaisia ristiriitojen lieventämiskeinoja ihminen käyttää. Haastateltavat hallitsivat eri repertuaarien käytön. (Jokinen ym. 2000.) Vahvimmin tunnistettavissa olivat ainakin romanttinen, naturalistinen, fatalistinen, psykologinen ja familistinen repertuaari. Haastateltava saattoi ensin vastata kysymykseen romanttista repertuaaria käyttäen. Jossain vaiheessa vastaustaan hän vaihtoi kuitenkin naturalistiseen kerrontatapaan. Tarinan kerronnassa oli tyypillistä se, että asioista puhuttiin eri näkökulmista.

Romanttinen alku kertoo tarinaa ikään kuin se olisi täydellinen. Naturalisoinnin tullessa mukaan kerrontaan, silloin kaikki nähdään yksinkertaistettuna. Tapahtumat tai asiat ovat mustavalkoisia ja kaikki ei olekaan niin täydellistä kuin romanttinen repertuaari antoi ymmärtää. Tässä vaiheessa käytettiin sellaisia sanontoja, jotka kuvaavat asiaa ratkaistuksi, varmaksi ja käsitellyksi.

Tarinan loppuosassa saattoi haastateltava vielä vaihtaa näkökulmaa. Fatalistista repertuaaria käyttäessään haastattelijan kuvauksissa oli kohtalonomainen kaiku. Tapahtumien kulku olikin jonkun toisen määräämää. Se oli valmentajan ulottumattomissa, eikä siihen voitu vaikuttaa. Kahdessa haastattelussa familistinen repertuaari tuli esiin kysymättäkin. Silloin tapahtumia kuvattiin perheen ja äidin näkökulmasta

Diskurssianalyysissä oli mielenkiintoista se, että näitä repertuaareja käyttämällä haastateltava loi todellisuutta. Siksi kieli ymmärretään joko kuvana todellisuudesta tai todellisuuden rakentamisena. (Eskola 1998, 195; Jokinen ym. 2000.)
Viimeistään tässä vaiheessa tuli selväksi, että se millä tavalla kysymykseen vastattiin ei ollut merkityksetöntä. Jokainen sana, jota käytettiin vastauksissa loi osaltaan kuvaa tarinasta.

Tässä luvussa kuvasin tutkimusmenetelmien käyttöä ja tutkimuksen etenemistä. Syvällisempään pohdintaan keskityn tarkemmin luvuissa 5 ja 6. Seuraavassa luvussa esittelen vuorovaikutusta kirjallisuuden pohjalta. Tämä teema nousi vahvimmin esille diskurssianalyysissäni.

4 VUOROVAIKUTUS- JA SOSIAALISET TAIDOT JA TUNNEÄLY

4.1 Suomalainen vuorovaikutuskulttuuri

Esioletuksissani en rajannut tutkimustani mihinkään näkökulmaan. Aloittaessani aineiston keruuta pyrin vain pääsemään syvälle aineistossa esiintyviin merkityksiin, joita haastateltavat asioille antavat ja joita he kuvailevat. Vuorovaikutusteema on diskurssianalyysin perusteella yksi vahvimmin esille nousevista teemoista.

Haastatteluaineistosta kävi ilmi, että vuorovaikutusteema oli todellinen kaikissa haastatteluissa. Tämä tuli selväksi vasta sen jälkeen, kun ryhdyin analysoimaan haastatteluja tarkemmin. Vuorovaikutustaidot eivät ainoastaan vaikuttaneet valmentajaan, vaan ne näyttivät jopa määrittävän valmentajan toimintaa. Tämä tarkoittaa sitä, että nämä taidot tai niiden puute asettivat tiettyjä rajoja valmentajan käyttäytymiselle ja toiminnalle valmennustilanteessa. Tämän teeman valitseminen oli ymmärrettävää ja perusteltua.

Tässä luvussa esittelen vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen ja tunneälyn teoriaan lähinnä kirjallisuuden ja tutkimusten pohjalta. Tämän luvun tarkoituksena on luoda lukijalle mahdollisimman selkeä kokonaiskuva aiheesta. Siksi olen pyrkinyt yhdistelemään aihetta käsittelevää kirjallisuutta niin, että kokonaisuus olisi tarpeeksi syvällinen mutta kuitenkin ytimekäs ja ymmärrettävä. Ensiksi esittelen aiheeseen liittyvät keskeiset käsitteet. Jokainen vuorovaikutusta ja tunneälyä tutkinut tai siihen muuten perehtynyt jakaa käsitteet hieman omalla tavallaan. Tästä on luontevaa siirtyä vuorovaikutuksessa esiintyviin ilmiöihin ja niiden tunnuspiirteisiin ja merkitykseen vuorovaikutuksessa. Mielenkiintoista on myös selvittää, että voidaanko näihin ilmiöihin vaikuttaa ja kuinka. Lisäksi käsitellen

hieman sitä, kuinka käsitykset vuorovaikutuksesta ovat muuttuneet. Lopuksi on hyvä vielä katsoa, että miten valmentajat ymmärtävät vuorovaikutuksen tulevaisuudessa.

Vuorovaikutus on sen tiedostamista, että oma käyttäytyminen vaikuttaa muihin. Ajan mittaan siihen on tullut mukaan laskelmointia, jolla mitata omia etuja ja tappioita. Kielen tullessa osaksi vuorovaikutusta kommunikaatiosta tuli myös strateginen taito, jota on käytetty vaikuttamiseen. Tämä mahdollisti jo aikoja sitten erilaiset yhteistyömuodot. Vaikuttaminen on voinut olla esim. manipulointia, teeskentelyä, mustasukkaisuutta tai sitten lupauksia, antamista ja läheisyyden palkitsemista. (Kauppila 2000, 20.)

Vuorovaikutustaitojen kehityskulku voidaan jakaa neljään eritasoiseen jaksoon. Vanhin jakso eli hierarkkisen interaktion aika ei edellyttänyt puhetaitoa, vaan vuorovaikutuksessa oli vain kaksi roolia, dominoiva hallitsi ja alistuva palveli. Yhteisöllinen eli kollektiivinen vuorovaikutusjakso piti sisällään yhteisön kiinteyttä ja kulttuurin yhtenäisyyttä ylläpitävää vuorovaikutusta. Lähempänä meidän aikaamme ajoittui organisoituneen yhteistyön vuorovaikutuskausi. Kielen kehittymisen myötä tärkeään asemaan vuorovaikutuksessa nousivat erilaiset roolit joiden välillä viestintä tapahtui. Lähiaikojen vuorovaikutusta voi nimittää keskusteluksi. Keskustelu on oman suuntautumisen ja toiminnan systeemi, joka on omine sääntöineen ja tavoitteinensa vuorovaikutuksen kehittynein muoto. Tähän kehityksen ketjuun voidaan vielä lisätä sähköisen viestinnän vaihe, joka tapahtuu helposti ja nopeasti sähköpostin ja kännykän avulla asettamatta itseä kasvokkain alttiiksi. (Myllyniemi 1980, Kauppila 2000, 20–22.)

Ihmissuhdetyö on kaikkein vaativin ammatti. Jossain vaiheessa epäonnistuminenkin tulee omalle kohdalle. Vuorovaikutus ja ihmissuhdetaidon kehittämisen ongelmallisuus johtuu pitkälti asenteista. Se sijoitetaankin monesti siten, että sen merkitystä ja suhdetta työhön ei tiedetä. (Kiesiläinen 1998, Isokorpi 2006, 17.)

Vuorovaikutuksen tekee erityisen haastavaksi toinen osapuoli. Toisen osapuolen tavoitteet eivät ole välttämättä samat kuin esimerkiksi ihmissuhdeammattilaisen. Tässä tulee muistaa, että jokainen niin ihmissuhdeammattilainen kuin muukin vuorovaikuttaja tekee virheitä vuorovaikutuksen suhteen. Oppia voi ainoastaan asettumalla sellaisiin vaikeisiin tilanteisiin joita ei ole aikaisemmin kokenut. Virheisiin vuorovaikutuksessa suhtaudutaan usein väärällä tavalla. Niitä pyritään peittelemään ja välttelemään, jonka seurauksena vaikeita ja uusia tilanteita kartetaan. Lieneekö seurasta tästä, että suomalaisessa vuorovaikutuskulttuurissa puhutaan vähän, vältellään lämpimien tunteiden ilmaisua, eikä anneta paljoa palautetta. Vihan ja raivon tunteet on tukahdutettu. Liian läheiset suhteet tuovat päättyessään kipua, siksi niitä mieluummin vältetään. Toisesta ihmisestä kiinnostuminen ja sen osoittaminen tulkitaan helposti tunkeilemiseksi. Virheisiin tulisi suhtautua nöyrästi. Ne tulisi ymmärtää mahdollisuutena oppia uutta ja kehittää sen kautta omia vuorovaikutustaitojaan. (Paunonen-Ilmonen 2001, Isokorpi 2006, 18; Isokorpi, 2006, 17, 18, 25.)

4.2 Mihin vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitoja tarvitaan?

Vuorovaikutustaitojen merkitystä ei voi liiaksi korostaa tämän päivän elämässä. Näitä taitoja tarvitsemme itse kukin työelämässä ja opiskelussa. Syynä tähän on Kauppilan mukaan ensinnäkin yhteiskuntaa kohdannut murros ja ammattien vaatimusten muuttuminen. Työelämässä vuorovaikutustaidoista ovat tärkeitä ja työssämenestymisen lähtökohta. Työhön rekrytoinnin painopiste on siirtymässä teknisestä osaamisen yksinvallasta kohti tunneälyn arvostamista. Se, joka hallitsee tämän osa-alueen omistaa yrityksen ja sen toimivuuden näkökulmasta arvokasta pääomaa. Liike-elämän lisäksi vuorovaikutustaitoja arvostetaan myös opetuksen, kasvatuksen ja palvelualojen saralla. Näiden taitojen hallintaa ei voida enää pitää itsestäänselvytenä, vaan niiden käyttöä tulee opettaa ja harjoittaa.

Vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen kehittäminen on tärkeä osa koulutyötä. Perheessä tapahtuneet muutokset ovat jo yksi syy siihen, miksi huomiota tulisi kiinnittää enemmän näiden taitojen kehittämiseen. Lapsimäärän väheneminen

perheessä on ohjaamassa lapsien sosiaalisten vertaistaitojen harjoittamisen päiväkodissa ja koulussa tapahtuvaksi. (Kauppila 2000,13; Goleman 1997, 57–58; Isokorpi 2004, 13, 14; Ertmer ym. 2003, 22, Talib, 82, 2002.)

4.2.1 Vuorovaikutustaitojen oppiminen on tie ystävyyssuhteiden luomiselle ja oman persoonan kehittymiselle

Lasten- ja nuorten vuorovaikutustaitoja pitäisi kehittää. Syinä tähän voivat olla tiedon puute ja vähäinen ohjaus vuorovaikutustaitojen harjoittamisesta. Vuorovaikutustaidot ovat tarpeellisia ja jopa välttämättömiä koulutyössä. Opiskelijoilta odotetaan yhtäläillä sääntöjen noudattamista kuin toisten huomioon ottamista, vaikka sosiaalisten taitojen omaksumisessa on selviä eroja yksilöiden välillä. Osalle lapsista näiden taitojen oppiminen käy vaivattomammin kuin muille. Tähän herkkyyteen vaikuttavat perinnölliset tekijät kuten persoonallisuus. Sisäänpäin suuntautuva persoona ei opi sosiaalisia taitoja niin hyvin kuin ulospäin suuntautunut persoona.

Koulun tehtävä lapsen sosiaalistamisessa on ollut pitkään merkittävä vaikkakin näiden taitojen kehittäminen on jäänyt monesti vähälle huomiolle. On mahdollista, että tämä osa-alue jäänyt huomioitta niin, että moni kuvittelee panostavansa siihen vaikka niin ei todellisuudessa ole. Sosiaalisten taitojen kehittymättömyys voi johtaa lapsella tai nuorella häiriökäyttäytymiseen, motivaatio-ongelmiin tai se voi vaikeuttaa sopeutumista.

Tärkeintä ihmisen vuorovaikutustaitojen kehittämisen suhteen on asettaa selkeät ja realistiset tavoitteet. Sosiaalinen vuorovaikutus on myös väline sosialisointiprosessissa. Tässä varhain lapsuudessa alkavassa prosessissa ihminen ”ajetaan sisään” yhteiskuntaan opettamalla yhteiset arvot ja normit sekä niistä juurensa juontavat käyttäytymissäännöt ja toimintatavat. (Isokorpi 2004, 91–95; Kauppila 2000, 13–15.)

4.2.2 Vuorovaikutustyyli vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin.

Vuorovaikutustyyli, joita käytämme vuorovaikutuksessa, on mielekästä jaotella sen mukaan, miten niiden käyttö vaikuttaa vuorovaikutuksen osapuoliin. Toiset etäännyttävät ja toiset taas lähentävät. Ystävällinen, ohjaava ja joustava vuorovaikutustyyli ovat vuorovaikutusta edistäviä tyyliä. Lisäksi myös auttava, hoivaava, turvautuva, ja luottava vuorovaikutustyyli voidaan nimetä ystävällisiksi vuorovaikutustyyliksi. Näissä on ominaista se, että niissä otetaan toinen huomioon, palvellaan ja autetaan toista. Tällöin henkilö kykenee kontrolloimaan turhan itsekkäitä tyyliä. Ystävälliset vuorovaikutustyyli siis lähentävät ihmisiä suhteessa toisiinsa. Etäännyttävät vuorovaikutustyyli taas vievät osapuolia kauemmaksi toisistaan. Näitä ovat aggressiivinen, uhmainen, dominoiva, epävarma, pelokas, itsekeskeinen, kapinoiva ja vallanhaluinen vuorovaikutustyyli. (Liite 2) Tällaisten tyylien käyttö on osaltaan rakentamassa muureja osapuolten välille. (Kauppila 2000, 172–176.)

4.3 Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot sekä tunneäly

Sosiaalisiin taitoihin kuuluu erilaisia vuorovaikutuksen muotoja. Toiset vuorovaikutuksen muodot ovat yhteistoimintamuotoja ja sosiokognitiivisia eli tiedollisia sosiaalisia taitoja. Interpersoonallinen älykkyys on sosiokognitiivinen kyky ymmärtää muita ihmisiä ja eritoten tiedostaa heidän mielialojaan, temperamenttiaan, motivaatiotaan ja halujaan. Kommunikatiiviset taidot ovat yhteistoimintamuotoja, jotka jaetaan kahteen ryhmään. Sanallinen eli verbaalinen viestintä luo merkityksiä sanoja ja lauseita käyttäen. Sanaton viestintä eli nonverbaalinen on ilmeinen ja eleinen tapahtuvaa viestintää. Tärkeänä osana on vielä mainittava konteksti, joka tarkoittaa tilannetta tai paikkaa, jossa vuorovaikutus tapahtuu. (Isokorpi 2004, 28; Goleman 1998, 153; Kauppila 2000, 19, 20.)

4.4. Keskeiset ihmissuhdetaidot

Keskeisiä vuorovaikutustaitoja ovat keskustelutaidot, neuvottelutaidot, esiintymistaito, yhteistyö- ja yhteistoimintataidot, viestintätaidot, ryhmä- ja tiimityötaidot, sekä empatiataito. Kommunikaatio eli viestintä on tärkeä osa vuorovaikutuksessa. Itsessään viestintätaito ei ole sosiaalinen taito, vaan toimiva vuorovaikutustaito edellyttää viestintätaitoa. Se on siis työkalu, jonka avulla vuorovaikutuksessa siirretään ja vastaanotetaan sanojen, eleiden, ilmeiden ja äänensävyjen avulla tunteita ja tavoitteita. Puheen ja kielen avulla voidaan luoda yhteisymmärrystä, riidellä tai pitää kiinni omista oikeuksista. (Helenius, Rautava & Tuominen 1998, 49; Goleman 1998, 152; Kauppila 2000, 25.)

4.4.1 Kommunikointitaito on ensimmäinen askel vuorovaikutuksen maailmassa

Yhtenä keskeisimpänä vuorovaikutustaitona voidaan pitää kommunikointia eli viestintätaitoa. Tämä taito on saanut vuorovaikutuksessa yhä tärkeämmän roolin. Tämä sosiaalinen kyvykkyys ilmenee kykynä tulla toimeen ryhmissä. Se voi näkyä myös oivana neuvottelutaitona ja yhteistyökykyisyytenä. Sosiaalinen kyvykkyys perustuu geneeissä saatuihin persoonallisuus- ja temperamenttipiirteisiin. Vaikka ulospäin suuntautuvat saavatkin etulyöntiaseman alussa, niin sosiaaliset taidot ovat pääasiassa opittuja kokemuksen ja koulutuksen kautta. (Goleman 1997, 152, 153; Kauppila 2000, 22, 23.)

Sosiaalisuus on kuitenkin eri asia kuin sosiaaliset taidot. Sosiaalisen temperamentin omaava ihminen haluaa muilta arvostusta. Ympäristö vaikuttaa häneen paljon, ja hänelle onkin tapana mennä valtavirran mukana. Vähemmän sosiaaliset, eli ujut ihmiset, ovat monesti itsenäisempiä sekä itsevarmempia päätöksissään. (Isokorpi 2006, 123–131; Kauppila 2000, 31, 32.)

Kommunikaatio toimii yhdistävänä tekijänä ihmisen ja ympäristön välillä. Se auttaa kehittämään ihmisten korkeampien henkisiä toimintoja. Lisäksi sen avulla ihminen

kykenee säätämään omaa käyttäytymistään. Viestintäprosessin tärkeimmät osatekijät ovat viestin lähettäjä, välittäjä ja vastaanottaja sekä konteksti. Muita tekijöitä ovat vielä sosiaaliset normit, kieli, odotukset, erilaiset tulkinnat ja tunnuseikat. (Dance ja Larson 1976, Kauppila 2000, 26.)

Viestintä voidaan jakaa sanalliseen viestintään, tunteiden viestintään eli tunnetilojen aistimiseen ja vastaamiseen sekä intuitiiviseen viestintään. Sanallisen viestinnän perustehtävinä voidaan pitää muun muassa kielen asioiden ja ilmiöiden kuvailemista. Viestintä on toisiin vaikuttamista, se on myös ihmisten keino ilmaista tunteitaan ja halujaan.

Sanallisessa viestinnässä omat asenteet ja arvot tulevat ilmi. Viestinnän avulla ihmiset kykenevät kommentoimaan toisiaan. Sen avulla voidaan esittää mielipiteitä. Vaikka ihmisten viestit tulkitaan yleensä subjektiivisesti, on pyrkimyksemme kuitenkin objektiiviseen tulkintaan, jossa viesti ymmärretään niin, kuin sen lähettäjä on tarkoittanutkin. Sanallista viestintää voidaan tulkita myös psykologisesti, jolloin viestittäjän omat motiivit ja taustat otetaan huomioon tulkittaessa. (Kauppila 2000, 28, 29.)

Keskustelu on tärkeä osa vuorovaikutusta. Sen tehtäviä ja tavoitteita kuvataan seuraavasti: Ihminen käyttää keskustelua, jotta toinen tekisi jotakin tai jotta voitaisiin vaikuttaa toisen tekemiin päätöksiin. Sen tehtävänä on myös välittää informaatiota. Lisäksi se on oiva väline luodessa uusia käsitteitä keskinäiseen tietoisuuteen ja halutessaan vaikuttaa toisen asenteisiin. Lisäksi keskustelu on väylä tunnekokemuksille. Se edistää psyykkistä tasapainoa ja lisää ihmisten välistä läheisyyttä ja yhteenkuuluvuutta. (Kauppila 2000, 179,180)

4.4.2 Tunneälytaidot

Tunneäly on kyky havaita tunteita sekä itsessä, että muissa, motivoitua ja hallita tehokkaasti sekä omia tunnetiloja että ihmissuhteisiin liittyviä tunteita. (Goleman 1997, 361, 362.)

Tunneälykäsitys voidaan jakaa viiteen emotionaaliseen ja sosiaaliseen taitoon. Ensiksi itsetuntemus on tietoa omista sen hetkisistä tunteista: se on myös kykyä käyttää tunteita hyväksi, kun pitää tehdä päätöksiä. Hyvin itsensä tuntevalla ihmisellä on myös tarkka käsitys omista taidoista ja realistinen itseluottamus. Itsensä hallitseva ihminen kykenee käyttämään tunteitaan niin, että niistä ei muodostu este työnteossa onnistumiselle vaan päinvastoin, ne auttavat siinä. Silloin henkilö kykenee tietoisesti jättämään omat mielihyvän tunteet syrjään yhteisen edun vuoksi ja kykenee toipumaan negatiivisista tunteista. (Isokorpi 2004, 28, 29; Goleman 1998, 40–43; Goleman 1997, 361, 362.)

Tunneäly voidaan ymmärtää myös ryhmänä mentaalisia kykyjä. Tunneälytaitojen kehittämisessä on tarkoitus yhdistää tunnekokemukset ja ajattelu. Silloin käsite voidaan jakaa neljään osaan. Yksi osa on tunteiden tiedostaminen itsessä ja toisissa. Tähän kuuluu myös taito ilmaista omia tunteitaan. Toisten tunteiden tunnistaminen tarkoittaa sen tiedostamista, että ihmiset kokevat asioita eri tavalla. Toinen tärkeä osa-alue on tunteiden helpottaminen, jolla tarkoitetaan esimerkiksi omien negatiivisten tunteiden työstämistä oman ajattelun - älyn kautta. Tunteiden ymmärtäminen ja rehellinen selittäminen on sen tunnereaktion syntyperän ja syyn ymmärtämistä ja huomioonottamista. Aikaisemmilla tunneälyillä on tapana siirtyä uusiin tilanteisiin, ja näin ne vaikuttavat meidän tunnereaktioihimme. Tunteiden hallinta taas on kykyä säädellä omaa toimintaansa tarkoituksenmukaisella tavalla. Silloin tunneälytaito toimii välineenä omien tavoitteiden ja päämäärien saavuttamisessa. (Isokorpi 2004, 19–23.)

Sosiaalinen vuorovaikutus edellyttää toisten odotusten ymmärtämistä. (Isokorpi 2004, 24–29)

Interpersoonallinen älykkyys on tärkeä tunneälytaito, jonka avulla ihminen voi ymmärtää toisia ihmisiä siten, että voidaan tiedostaa heidän tahtoaan ja toimintaansa suhteessa itseän. Se on sisällä kehittyvä taito rakentaa omasta itsestään todellisuutta vastaava kuva ja näin ollen olennainen kyky tunneälystä puhuttaessa. Interpersoonallinen älykkyys suuntautuu kuitenkin aina itsestä ulospäin, vaikka se onkin ihmisen sisäinen taito ja prosessi. Tunneälytaitoisuudessa

sosiaaliset ja vuorovaikutustaidot eivät tarkoita yhtä ja samaa. Sosiaalisten taitojen painopiste on vuorovaikutuksen avaamisessa ja syventämisessä.

Vuorovaikutustaidot taas ovat pinnallisempia taitoja, jotka näkyvät esimerkiksi hyvänä käyttäytymisenä.

(Gardner 1995, Goleman 1997, 61; Isokorpi 2004, 24–29.)

Sosiaalisen havaitsemistaidon ja herkkyyden kehittämisellä on siis tärkeä rooli hyvässä vuorovaikutuksessa. Kiteytettynä vuorovaikutuksen havaitsemistaidon kehittäminen on kykyä tunnistaa sanattomia viestejä ja ymmärtää sitä kautta toista ihmistä sekä havaita tämän asema tai tilanne sosiaalisessa kentässä. Tätäkin taitoa voi harjoitella esimerkiksi keinotekoisessa ympäristössä kuvitteellisessa tilanteessa, jossa toista ihmistä opetellaan havainnoimaan ohjatusti. Empatian kehittäminen on tästä vielä astetta korkeampi muoto. (Goleman 1997, 152, 153; Kauppila 2000, 23, 24.)

Empatia on toisen ymmärtämistä ja kykyä osallistua tunnetasolla toisen tilanteeseen. (Kauppila 2000, 188, 190)

Empatiataidon eri tasojen hahmottamiseksi se on mielekästä jakaa viiteen osaan. Ensimmäisenä on heikon ymmärtämisen taso. Sitä seuraa hiukan kehittyneempi asiakasta lähestyvä taso. Kolmantena on asiakasta auttava vuorovaikutuksen taso. Toiseksi kehittynein taso voidaan nimetä tukea antavaksi empatian tasoksi. Viimeisimmän ja kehittyneimmän tason Kauppila nimeää korkeatasoisen empatian tasoksi. (Kauppila 2000, 188, 190.)

Empatiataito on väline, joka auttaa ymmärtämään toisten tunteita nimenomaan toisen henkilön näkökulmasta. Se on kykyä rakentaa yhteishenkeä ja ymmärrystä toisten ihmisten välille. Sosiaalisiksi kyvyiksi Goleman nimeää tunteiden taitavan käsittelyn ja tilannetajun sekä sosiaalisten verkostojen merkityksen ymmärtämisen ihmissuhteissa. Tähän tunneälyn osa-alueeseen sisältyy sujuvan vuorovaikutuksen hyväksi käyttäminen suostuttelussa, neuvottelussa sekä ryhmä- ja tiimityössä.

(Goleman 1998, 40–43; Goleman 1997, 362.)

4.5 Vääristymät ja ristiriidat vaikuttavat vuorovaikutukseen.

Vuorovaikutuksessa piileviä vääristymiä voidaan nimittää sokeiksi pisteiksi. Niille on ominaista, että ne ovat itseltä pimennossa mutta usein muiden nähtävissä.

Vuorovaikutuksessa säästyttäisiin monilta väärinymmärryksiltä, jos kommunikointitaitoja olisi harjoitettu tarpeeksi. Vääristymät voivat olla joko tahallisia tai tahattomia. Tämä on seurausta siitä, että viestintään vaikuttavat monet tiedostamattomat tekijät, joita psykologiassa nimitetään puolustusmekanismeiksi eli defensesseiksi. (Goleman 1997.)

Kieltäminen on alkeellisin itsen puolustuskeino. Kieltäjä varoo kasvojensa menettämistä. Tämän johdosta vuorovaikutus vaikeutuu ja epäluottamus lisääntyy. Johtajilla kieltäminen voi kanavoitua esimerkiksi hillittömäksi kunnianhimoksi, johon kuuluu luja halu voittaa ja olla erehtymätön. Älyllistämisen eli rationalisoinnin tunnusmerkkeinä ovat asioiden vähättely ja syiden siirtäminen itsensä ulkopuolelle. Silloin henkilö pyrkii selittelemään asioita järkisyillä. Tällainen henkilö syyttää muita omista virheistään. Tällä hän pyrkii mahdollisesti käsittelemään omia pettymyksen, epäonnistumisen ja häpeän tunteitaan. Samoin epärealististen tavoitteiden asettaminen ryhmälle kertoo sokeasta pisteestä. Silloin johtaja ei tiedä, mitä tavoitteet edellyttävät. Vallanhimo ja pätemisen tarve ovat myös sokeita pisteitä johtajan näkökentässä. Silloin tärkeintä on oma etu ja kunnian saaminen. Vääristymille on ominaista, että ne ohjaavat huonoon itsetuntemukseen. Tämä on vuorovaikutuksen kannalta harmillista, sillä hyvä itsetuntemus on kaiken muutoksen perusta. Muutos taas on tie ongelmanratkaisuun. (Goleman 2006, 85, 86; Goleman 1998, 85; Isokorpi 2006, 123–131; Kauppila 2000, 30.)

Arvon kieltämisellä tarkoitetaan sellaista monesti alitajuista puolustusreaktiota, jolloin ihminen kieltää menetyksen arvon. Tällöin ihminen voi esim. hävitessään tärkeän jalkapallo-ottelun vähätellä pelin merkitystä. Tällaisen henkilön kanssa on vaikea päästä toimivaan vuorovaikutukseen. Kohteensiirtäjä taas etsii purkauksen kohteeksi jonkun muun kuin henkilön, jolta on palautetta saanut. Tässä tilanteessa tunteet kohdistetaan yleensä läheisen henkilöön. Valmentajalta negatiivista

palautetta saanut urheilija voi purkaa kiukkunsa pelikavereiden kontolle tai sitten omat vanhemmat saavat ottaa vastaan urheilijan yllättävän tunnepurkauksen. (Isokorpi 2006, 123–131; Kauppila 2000, 30, 31.)

Hankalassa tilanteessa oleva henkilö ei kykene välttämättä näyttämään aidosti tunteitaan. Silloin hän voi käyttäytyä päinvastoin kuin tilanteessa olisi luonnollista. Surullisiin asioihin hän saattaa reagoida naurulla jne. Tämä reaktionmuodostukseksi nimitetty puolustuskeino saa vuorovaikutustilanteissa epävarman ihmisen käyttäytymään jääräpäisesti ja määrätietoisesti. Lisäksi tällainen henkilö toistaa samaa väärää reaktiomallia niin kauan, kuin totuus jollain tavalla paljastuu.

Tunteiden liioittelu ja vähättely ovat, myös vuorovaikutusta hankaloittavia vääristymiä. Liioittelu näyttäytyy asioiden dramatisointina. Se on keino syyllistää toista ja siirtää huomio itselle edullisiin asioihin. Vähättelyllä taas voi kyseenalaistaa tapahtumia ja toisen esittämiä argumentteja. Se ei anna kokemuksille eikä niiden merkityksille totuudellista asemaa vaan pitää muita asioita tärkeämpinä. Se tekeekin vuorovaikutuksesta vaikeaa. (Goleman 1998, 84, 85; Isokorpi 2006, 123–131; Kauppila 2000, 31.)

Verukkeiden esittäminen on helppo keino välttää oikeista asioista puhumista. Verukkeet liittyvät tapahtumiin, mutta niiden avulla ei kerrota asian ydintä, jolloin jää mainitsematta varsinainen syy. Tällaisesta vuorovaikutuksesta ei tule syvällistä. Kilpailutilanteet voivat myös olla vääristämästä vuorovaikutusta. Sellaisessa tilanteessa ajaudutaan helposti puolustelemaan itseään, joskus jopa aggressiivisesti. Tulkitessaan viestejä henkilö peilaa niitä omiin kokemuksiinsa. Aikaisemmat kielteiset kokemukset ja tunteet voivat saada aikaan minäkuvan ja itsetunnon häiriöitä. Tästä voi seurata kielteisten tulkintojen kierre, jolloin henkilö tulkitsee toisen osapuolen viestit automaattisesti negatiivisiksi. Nämä hankaloittavat osaltaan vuorovaikutusta.

Yhtenä esteenä vuorovaikutukselle voi olla huumorin vääränlainen käyttö.

Huumori on sinänsä vuorovaikutusta virkistävä elementti. Liiallisesti käytettynä

siitä voi kuitenkin tulla ongelma. Huumorilla voidaan välttää suora vastaus, jolloin sanoma tehdään epämääräiseksi ja kysyjä voi hämmentyä. (Isokorpi 2006, 123–131; Kauppila 2000, 31, 32.)

Sanaton eli nonverbaalinen viestintä on vahvempaa kuin sanallinen viestintä. Sitä käytetään eniten. Se on luotettavampaa kuin verbaalinen viestintä. Jos ilmeet, eleet, asento ja olemus kertovat toista kuin sanat, se voi aiheuttaa hämmennystä. Oli tilanne mikä hyvänsä, tulkinta tehdään mieluummin sanattomien viestien perusteella ja lapsikin oppii tunnistamaan erilaisia ilmeitä ja eleitä. (Kauppila 2000, 33.)

Vuorovaikutukseen liittyvinä ongelmatilanteina voidaan pitää myös sitä, että vuorovaikutuksessa pyritään ohjailemaan toista liikaa. Esimerkiksi aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa tämä voi tapahtua huomaamatta. Määräämiset, uhkailut, pakottamiset ja välttämättömyydet eivät edistä vuorovaikutusta eivätkä muutenkaan paranna toimintaa.

Ristiriitojen ratkaisemisessa valmiiden ratkaisujen antaminen ja toisen arvosteleminen syventävät vain ongelmaa. Näissä tilanteissa on vaarana, että omalle tulkinnalle annetaan liikaa totuusarvoa. Silloin tehdään helposti vääriä tai ainakin erheellisiä johtopäätöksiä esimerkiksi toisen motiiveista. Toisaalta olemalla pelkästään samaa mieltä ja myötäilemällä varsinainen ongelma jää usein ratkaisematta. Vaikka tässä tapauksessa aikuinen olisikin aidosti kiinnostunut ongelmasta, niin hänen tulee antaa tilaa toiselle osapuolelle. Kuulustelemalla, kysyemällä tutkimisella ristiriidat jäävät monesti avaamatta. (Gordon 2006, 114–127.)

4.5.1 Reviireillä suojellaan itseä ja pidetään yllä hallinnan tunnetta

Vuorovaikutuksessa on merkittävää tiedostaa se, että toista ei saa mennä liian lähelle ilman lupaa. Jokainen määrittelee itse sen, kuinka lähelle kukin saa tulla. Oma reviiri on jokaisen henkilökohtaista omaisuutta, jolle ei astuta noin vain. Rajat auttavat ihmistä suojautumaan itselle uusilta tunteilta. Välinpitämättömyys on myös

ykä suojautumiskeino. Se voi kuitenkin johtaa kyvyttömyyteen kokea minkäänlaisia tunteita. (Isokorpi 2006, 31–33.)

Toisten armoille joutuminen ja heikkouden tunne ovat seurausta hallitsemattomuudesta. Rauhaa pyritään pitämään yllä hillitsemällä omia lämpimiä tunteita. Silloin henkilö ei häkelly vähästä. Häkeltyminen koetaan nöyryyttävänä. Ujous on myös eräänlainen keino suojata sisäistä itseä. Ujous ei itsessään ole haitallista. Se on keino piilottaa omia tunteitansa. (Isokorpi 2006, 35, 36.)

Luottamus luo turvallisuutta, vaikka se on tila, joka on muutoksessa koko-ajan. Kokeakseen luottamuksen ja turvallisuuden ihmisen täytyy tuntea, että vuorovaikutus on ennustettavaa, silloin minän tunne vahvistuu. Hän kykenee irrottautumaan itseä suojelevista puolustusmenetelmistä ja kykenee avoimeen vuorovaikutukseen. Silloin, kun toiseen voi luottaa ja muut häiritsevät tekijät on poissa mielestä, energiaa ei enää tarvitse laittaa varpailla olemiseen. (Isokorpi 2006, 51, Talib, 83, 2002.)

4.5.2 Sosiaaliset ristiriidat muokkaavat tunteita.

Se, kuinka ihminen kohtaa ristiriita- ja ongelmatilanteen, kertoo paljon hänen vuorovaikutustaidoistaan. Työyhteisössä ristiriidat ovat viestejä esim. vastuualueiden epäselvyyksistä, rooliristiriidoista, tiedonkulun puutteesta ja yhteisten pelisääntöjen puutteesta. Ihmissuhdeammattilainen ei voi kuitenkaan laiminlyödä vastuutaan tiskiin vaikka toinen osapuoli niin tekisikin. Ihmiselle on tavanomaista tehdä negatiivisia tulkintoja pahoissa ja uhkaavissa tilanteissa. Silloin ajaututaan helposti puolustuskannalle ja koetaan loukkaantumista. Ongelma jää ratkaisematta. (Isokorpi 2006, 65.)

Tärkeät ihmissuhteet herättävät tunteiden ristiriitaisuutta ja vastakkaisuutta. (Isokorpi 2006, 123)

Ihmissuhetyötä tekevän tulee tietää mistä tunne kertoo. Hänen tulisi nähdä tunne mahdollisuutena, ei vuorovaikutusta estävänä tekijänä. Loukkaantuminen kertoo siitä, että vuorovaikutus on kohdistunut itselle arkaan ja ongelmalliseen paikkaan. Häpeän tunne peitetään ylpeydellä. On hyvä tiedostaa, että pahojen mielikuvien käsittelemisen avulla voidaan syntyneet aggressiot kuitenkin vapauttaa energiaksi. (Isokorpi 2006, 123–125.)

Ristiriidan pitkittyessä persoonallisuus muuttuu monella tapaa. Ajan kuluessa käsitykset ja ajatukset toisesta vääristyvät entisestään. Toista katsotaan ennakkoluuloisesti ja negatiivisesti. Tämä kärjistää vihan ja aggression tunteita. Silloin toisen osapuolen positiiviset piirteet jäävät ärtymyksen peittoon. Tämä kehityskulku on joko osaksi tiedostettua tai kokonaan tiedostamatonta. (Isokorpi 2006, 175,176.)

Ristiriidan pitkittyessä ihminen menettää kyvyn empatiaan ja eristää itsensä omien tunteidensa suojaan. Yhteys tunnetasolla katkeaa, jolloin toinen nähdään pahana. Näistä tunnemalleista voi tulla pysyviä, osa omaa persoonaa ja tapaa reagoida. Ihmisten välinen vuorovaikutus monimutkaistuu entisestään. (Isokorpi 2006, 176,177.)

Muutoksia tapahtuu myös tahdossa. Tämä näkyy entistä enemmän epäluuloisuutena ja lamaantumisena. Ristiriidat nostavat esiin alitajuisia viettejä ja toimintatapoja, jolloin vuorovaikutus käy koko ajan aggressiivisemmaksi. Ne muutamat asiat joihin keskitytään, pyritään pitämään hallussa kaikin keinoin, jolloin oman käyttäytymisen kontrolloiminen vaikeutuu. Ristiriidat aikaansaavat muutoksia käyttäytymisessä. Ajattelusta ja toimintatavoista tulee yksinkertaistettua. Silloin nähdään vain yksi vaihtoehto oikeana. Samalla kuitenkin toimitaan toisin, kuin tarkoitetaan. Pitkälle ajautunut ristiriita saa lopulta vuorovaikuttajan toimimaan niin, että satutetaan tietoisesti hyökkäämällä toisen moraalin, uskottavuuden tai identiteetin kimppuun. (Isokorpi 2006, 178–180.)

4.6 Vuorovaikutusongelman ratkaiseminen edellyttää muutosta

Hyvät vuorovaikutustaidot ovat väline ongelmanratkaisuun. Mitä ratkaisu edellyttää? Tutkijoilla on ollut mielenkiintoa havainnoida ihmisten muutosvalmiutta suhteessa ristiriitoihin. Näin ihmiset on jaettu neljään eri ryhmään sen perusteella kuinka he suhtautuvat muutokseen. Välinpitämättömät eivät pidä muutosta hyödyllisenä. Silloin sitä ei myöskään tapahdu. Pohdiskelijat jo tiedostavat oman muutostarpeensa ja haluavatkin sitä, mutta eivät tiedä, kuinka se tapahtuisi. Valmistautujat suuntautuvat enemmän toimintaan sekä ratkaisuun kuin välinpitämätön ja pohdiskelija. Heillä on tietoa ja ymmärrystä ongelmasta, sekä valmius toimintaan. Neljäntenä ryhmänä ovat toimijat, jotka tarttuvat mahdollisuuteen ja alkavat sitä kautta muuttua. Varsinainen muuttuminen tapahtuu vasta kun tähän vaiheeseen on päästy. (Prochaska & Goleman 1999, 372, 373.)

4.6.1 Ristiriidan ratkaisu on ongelman tunnistamista ja toisen aitoa kohtaamista

Kehittyneet vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot ovat välineitä ongelmanratkaisuun. Silloin, kun opettaja kokee lapsen käytöksen häiritsevänä, hän turvautuu helposti sääntöjen ja kontrollin tiukentamiseen. Silloin opettaja ei kykene ratkaisemaan itse ongelmaa, koska hänellä ei ole välineitä sen tekemiseen. Ongelman ratkaisemiseksi ongelma tulee ensin tunnistaa, jotta siihen voidaan vaikuttaa. Sen jälkeen ongelma tulee paikallistaa ja määritellä niin, että tunnistetaan, onko kyseessä esim. valtakysymys tai kilpailutilanne. Ennakkokäsitykset rajoittavat myös vuorovaikutusta. Oma toimintaa seuraamalla voi arvioida omien ennakkoluulojen ja asenteiden merkitystä ongelmaan. Lisäksi tärkeää on arvioida omia, sekä toisten tunnereaktioita ja sisältöjä kulloisessakin tilanteessa. On hyvä tarkastella asioita tietoisesti muistakin näkökulmista. Vuorovaikutustilanteesta voi myös puhua. Suora viestintä on suositeltavaa, silloin omista tavoitteista ja tuntemuksista puhutaan kiertelemättä. Välillä on hyvä ottaa hieman etäisyyttä tilanteesta ja tapahtumista. Kauempaa on helpompi nähdä itse asia ja oma reaktio. Silloin ne eivät sekoitu toisiinsa ja se mahdollistaa ratkaisun löytämisen uusien vaihtoehtojen tarkastelun kautta. (Isokorpi 2006, 81 ja 193.)

Ristiriidan kokeminen ja kohtaaminen yhdessä toisen osapuolen kanssa on ainoa tie oppimiseen ja ongelman ratkaisemiseen. Se tarkoittaa sitä, että ristiriidan taustatekijät ja sen käynnistänyt tilanne sekä asiat, jotka sallivat nykyiset ristiriidat voidaan yhdessä läpi. Tämä vaatii jokaisen panosta, sinnikkyyttä, kuuntelemista ja keskustelua pitkäjänteisesti. Minä-viestit, jotka kertovat, miltä minusta tuntuu, auttavat totuuden ilmi tuomisessa. Ne eivät kerro, kuinka toisen asiat ovat, vaan ne kertovat omista kokemuksista ja tunteista. Tunnerehellisyys ei syyllistä toista, vaan aktivoi toistakin osapuolta vastavuoroisuuteen. Ristiriitojen ratkaisemisessa täytyy olla mukana sovinnon mahdollisuus. Sen saavuttaminen vaatii kuitenkin kovasti aikaa ja tilan antamista itsensä kasvulle.

(Isokorpi 2006, 185 ja 186; Gordon 2006, 114–127.)

Lapsen kanssa toimiessa kahdenkeskinen keskustelu, mieluiten mahdollisimman neutraalissa, paikassa auttaa osapuolia rakentamaan ongelmanratkaisuun. Tämä toimii erityisesti silloin, kun on puhe aroista ja häpeää tuottavista asioista. Ajan antaminen ja tahdikkuus helpottavat lasta avautumaan. Kuuntelu, oikeudenmukaisuus ja huumori ovat keskustelun avaajia kun pyritään ratkomaan ongelmia. Jos vanhemmat ja koulun henkilökunta ovat keskenään ristiriidassa, on lapsen tilanne silloin vielä vaikeampi. Vanhempiin tai heidän toimintatapoihinsa kohdistuva kritiikki osuu myös lapseen. Tämä toimii myös toisin päin. Ongelmanratkaisutilannetta ohjaavan on hyvä kysyä itseltään sitä, että kuinka perhe reagoi tilanteeseen ja miten lapseen suhtaudutaan perheessä? Kannattaa tiedostaa lapsen varhaisemman taustan merkitys hänen käyttäytymiseensä. Ilman opettajan yhteistyötä perheen ja lapsen kanssa ongelmat eivät tule ratkaistuksi. (Haukkamaa ym. Österlund 1986, 201–203; Viio, Österlund 1986, 25.)

Oman näkökulman vaihtaminen tai laajentaminen voi siis olla osa ristiriidan ratkaisua. Tähän pätee ajatus siitä, että omaa päätä on helpompi muuttaa kuin toisen. (Isokorpi 2006, 189.)

Ristiriitoja voidaan myös lieventää keskittymällä toisen positiivisiin puoliin. Henkilökohtainen oivaltaminen antaa pontta ja pitkäjänteisyyttä ratkoa monimutkaisia ristiriitatilanteita. Totutuista ajattelutavoista poikkeaminen ja uusien

tilanteiden kohtaaminen silmästä silmään voivat olla tie ongelman helpottamiseen. Tärkeää on vielä muistaa, että ihmiset eivät ole ongelma, vaan asia on ongelma. (Isokorpi 2006, 181–184.)

4.6.2 Ristiriidan ratkaisu on aktiivisuutta ja rehellisyyttä

Vuorovaikutuksen helpottajat voidaan jakaa neljään ryhmään. Passiivinen kuuntelu (hiljaisuus) ja minimipalaute ovat keinoa antaa toiselle aikaa. Niitä käyttämällä voidaan osoittaa halua kuunnella elein ja ilmein. ”Ovenavaajilla” tarkoitetaan keskustelun aloittamista ja siihen mahdollisuuden tarjoamista.

Aktiivista kuuntelua (palaute) toteuttava auttaa apukysymyksin toista osapuolta tuomaan asiaansa sanalliseen muotoon. Tätä menetelmää käyttävä ei kuitenkaan esitä omia mielipiteitään, vaan yrittää kertoa saman, mitä toinen pyrkii esille tuomaan. Hän pyrkii ikään kuin lausumaan ääneen asian ytimen ja johdattelee toista osapuolta eteenpäin kohti ongelmanratkaisua. Itse ongelmanratkaisu ja asioiden oivaltaminen jää esimerkiksi oppilaan vastuulle, jolla ongelma on. Jos on kyse yhteisestä ongelmasta, silloin tulisi painottaa minä viestin käyttöä. Minä viestiä käyttävä ei yritä kertoa oikeita vastauksia vaan, sen mistä itsestä tuntuu ja kuinka itse tuntee, että asianlaita on. Jos näin toimitaan, osapuolet eivät koe joutuvansa helposti puolustuskannalle eikä vuorovaikutus ei häiriinny. (Gordon 2006, 70–74.)

Viestin perillemeno ei siis ole itsestään selvää. Siksi viestin lähettäjän tulisi tarkentaa viestinsä sanomaa mahdollisimman konkreettiseksi. Viestin vastaanottajan tehtävänä on tulkita viesti. Oikean tulkinnan löytäminen vaatii vuorovaikutustaitoja. Viestinnän parantamiseksi viestijän tulisi selvittää ennen viestimistä, mitä hän aikoo viestiä. Viestijällä tulee olla tavoite mielessään, ja hänen tulee olla tietoinen tilanteesta ja sen häiriötekijöistä. Hänen tulisi osata tarkkailla omaa viestintäänsä ja kyetä asettumaan vastaanottajan asemaan. Viestintä ei saisi olla ristiriidassa itsensä kanssa ajatusten ja tekojen osalta. Viestijän tulisi huomioida muiden palautetta ja kuunnella heitä. (Kauppila 2000, 28, 29; Gordon 2006, 114–127; Talib, 2002, 84–87.)

4.7 Hyvän vuorovaikutuksen tuntomerkkejä

Toimivassa vuorovaikutuksessa verbaaliset ja nonverbaaliset viestit ovat keskenään sopusoinnussa. (Kauppila 2000, 33.)

Toimiva vuorovaikutus on tehokasta, jolloin tavoitteet, joita on asetettu toteutuvat. Vuorovaikutuksessa eteenpäin pääseminen on palkitsevaa ja antaa lisää energiaa suhteen panostamiseen. Samalla vaikuttamisen tulee olla ihmisläheistä siten, että yhteishenki säilyy. Kestävä vuorovaikutusperusta rakentuu hyväksymisen, rehellisyyden, tunneyhteyden, havaitsemisen, kiinnostuksen, aktiivisuuden, ymmärtämisen, avoimuuden ja luottamuksen ainesosista. (Kauppila 2000, 70, 79–81.)

Niin kuin aikaisemmin mainitsin, toimiva vuorovaikutus ilmenee positiivisena lähtökohtana ajattelussa. Silloin toisten lähettämät viestit ja kontaktit tulkitaan ystävällisinä. Luottamuksella on myös tärkeä rooli vuorovaikutuksessa. Läheinen ystävyysuhde ei kuitenkaan rakennu useinkaan nopeasti. Luottamus on monisärmäinen asia, jonka lujittumiseen voi vaikuttaa positiivisesti toisen hyväksyvä asenne viestinnässä. Avoimuus ja rehellisyys ovat tutkijoiden mielestä yleensä merkkejä toimivasta vuorovaikutuksesta. Syvälliseen ymmärtämiseen kykenevä voi samaistua toiseen tunnetasolla. Tämä empaattinen taito auttaakin ottamaan toiset huomioon. (Isokorpi 2006, 181–184; Kauppila 2000, 70,72)

Lisäksi hyvät vuorovaikutustaidot näkyvät käytöksessä siten, että ihminen kykenee olemaan oikeasti läsnä vuorovaikutustilanteessa. Hän osaa asettua toisen asemaan, osaa toimia rakentavasti, mutta kuitenkin kyeten pitämään puolensa. Hän on kiinnostunut toisista, mutta osaa olla astumatta toisen reviirille ilman lupaa. Hän etsii mielellään yhteisymmärrystä asioihin.

Harjaantunut vuorovaikutus on helenuksen ym. mukaan nähtävissä myös oivana keskustelutaitona. Tällaisen taidon omaava ilmaisee omaa tahtoansa maltillisesti ja vakuuttavasti kuitenkin toiset huomioon ottaen. Hänellä on rohkeutta esittää toisten kanssa eriäviä mielipiteitä asioista.

Kuuntelutaito on osa vuorovaikutustaitoja. Hyvä kuuntelija osoittaa kiinnostustaan eleillä ja ilmeillä. Hän keskittyy ja syventyy aiheeseen, josta keskustellaan. Hänellä on malttia kuunnella loppuun ennen, kuin hän esittää asiasta omat mielipiteensä ja kommenttinsa. Se näkyy myös taitona pyytää ja vastaanottaa apua sekä antaa sitä myös toisille. (Helenius ym. 1998, 49.)

4.8 Humanistinen ja kilpailuyhteiskunnan malli vuorovaikutuksen kehityssuuntauksina

Suomalainen vuorovaikutuskulttuuri ei muutu hetkessä sellaiseksi, että yhteisestä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta osattaisiin nauttia yhtä paljon kuin yksilöllisestä vapaudesta. Ehkä siksi ihmissuhteiden luominen vaatii aikaa ja vaivaa. Suomalainen tasapainoilee riippuvuus-itsenäisyysakselilla. Itsenäisyydellemme on ominaista, että jos joku poikkeaa valtavirran toimintatavoista niin, sitä pidetään outona. Tämä kertonee siitä, että suomalaisella on oma tahto tehdä itse päätöksiä mutta kuitenkin taipumus tehdä niin kuin muutkin. (Isokorpi 2006, 25–31.)

Humanistinen ja kilpailuyhteiskuntaan perustuvat mallit ovat olleet vuorovaikutuksen kehityssuuntauksina viimeisten viiden vuosikymmenen ajan. Humanistisen vuorovaikutuksen peruspiirteitä ovat tarve ymmärtää ja kunnioittaa toista ihmistä. Vuorovaikutuksessa käytettiin mielellään pehmeitä vuorovaikutustyyliä. Se oli keskustelun arvostamista, toisten mielipiteiden huomioimista sekä suvaitsevaisuuden vaalimista. Viimeisin vuorovaikutuksen ”trendi” on kilpailuyhteiskunnan malli, jossa kovuus, aggressiivisuus ja väkivaltaisuus peittävät alleen pehmeät arvot. Kilpailu ei rajoitu enää vain työyhteisöihin vaan ulottaa kovat hampaansa myös vapaa-ajan sosiaaliseen kenttään. ”*Kilpailuyhteiskunnallinen vuorovaikutus on pinnallista, eivätkä interpersoonalliset kontaktit ole suosittuja*”. Tämä johtaa kasvottomaan ja etäiseen viestintään, jota toteutetaan kännykän ja sähköpostin välityksellä. Tällaisen vuorovaikutuksen perusolemuksessa on tilaa itsekkyydelle. Harvojen pärjätessä se

ohjaa yhä useampia turhautumiseen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen. (Kauppila 2000, 205–207.)

5 VUOROVAIKUTUS- JA SOSIAALISET TAIDOT HAASTATTELUISSA

Tässä luvussa käsittelen haastatteluaineistosta diskurssianalyysin avulla esille nousseita teemoja. Haastateltavia on neljä kappaletta. Kolmella heistä on kerrottavana ainakin kaksi eri tarinaa, jolloin yhteensä erilaisia tapauksia kertyy noin kymmenen kappaletta. Osa kuvauksista on ehkä ajankohtaisuuden johdosta jääneet valmentajien mieliin niin, että tarinat ovat eläviä ja todentuntuksia. Toiset tarinat ovat heikommin tiedostettuja. Haastattelun edetessä silloin myös unohdetut tarinat alkavat muistua mieleen. Pyrinkin kirjoittamaan auki niitä ajatusmalleja, joita aineiston taustalta on löydettävissä. Millaista kieltä valmentajat käyttävät ja miksi? Millaisia repertuaareja aineistosta on löydettävissä ja mitä niiden käyttö kertoo haastateltavasta?

Pitääkseni työn järkevissä mitoissa, minun piti rajata tutkimukseni näkökulmaa. Analyysin perusteella yhdeksi pääteemaksi nousee vuorovaikutus ja siihen liittyvä ongelmakenttä. Tässä osiossa nostan esiin tarinoissa olevia vuorovaikutukseen liittyviä ilmiöitä valmentajan näkökulmasta. Miten valmentaja kuvaa avioeron vaikutusta lapsen urheilemiseen tästä suunnasta katsoen? Mitkä toimijat esiintyvät tarinoissa toisia enemmän tai vähemmän? Millaisena vuorovaikutus kuvataan eri toimijoiden kesken?

Analyysissani katselen vuorovaikutusta monesta eri näkökulmasta. Vuorovaikutuksessa on kyse aina vähintään kahden ihmisen välisestä toiminnasta. Tässä suhteessa haastattelu-tarinoissa esiintyy monia toimijoita, jotka ovat vuorovaikutuksessa lapsen tai nuoren urheilijan kanssa. Luvun selventämiseksi ja rajaamiseksi valitsen näistä tarinoissa urheilun kannalta merkittävimmiksi kuvatut lapsen/nuoren suhteet. Pyrin kuvaamaan kerrallaan kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta. Silloin tällaisen parin muodostavat valmennettava, (avioeron kokenut lapsi tai nuori) ja valmentaja. Toinen tärkeä suhde on tietenkin valmennettavan suhde eronneeseen äitiin ja isään. Haastattekuissa kuvataan paljon myös valmentajan suhteita eronneeseen äitiin ja isään. Vuorovaikutustarinoissa

täytyy vielä huomioida tärkeänä uuden isän tai äidin suhteet valmentajaan ja valmennettavaan.

Siirryttäessä varsinaiseen lukuun on hyvä pitää mielessä vuorovaikutuksen vastavuoroisuus. On hyvä tiedostaa, että vuorovaikutuksessa ei ole yksittäisiä toimijoita siinä merkityksessä, että joku voisi toimia muista irrallaan. Jokaisessa vuorovaikutus-suhteessa on kaksi osapuolta, tiedosti sitä tai sitten ei.

5.1 Vanhempien avioeron vaikutus lapsen urheilemiseen. Kokemuksia valmentajan näkökulmasta.

Yhdeksi valmennustyöhön vaikuttavaksi tekijäksi täytyy tänä päivänä sisällyttää valmennettavan perheen hajoaminen. Tutkimuksessani tarkoitan tällä nimenomaan vanhempien avioeroa, jossa toinen vanhemmista muuttaa erilleen muusta perheestä. Aineistossa käy ilmi, että avioero tuo mukanaan uusia haasteita myöskin valmentajalle. Tutkimuksen tarkoituksena on pohtia avioeron vaikutusta lapsen urheiluun nimenomaan valmentajan näkökulmasta.

Sosiaalinen ulottuvuus on kiistämättä yksi keskeinen osa valmentamisen arkea. Vuorovaikutus on valmentajan väline jakaa tietoa valmentajan ja valmennettavan kesken. Nykyvalmennuksessa tämän sosiaalisen kanssakäymisen ei ajatella rajoittuvan pelkästään valmentajan ja valmennettavan välille. Viime vuosien aikana yleinen suuntaus on ollut kohti holistisempaa eli kokonaisvaltaisempaa valmennusta, jossa urheilijan perhetaustalla ja mahdollisesti siinä tapahtuvilla muutoksilla on tärkeä merkitys sekä valmennettavalle että valmentajalle. Viimeisten vuosien aikana yhtenä puheenaiheena on ollut se, kuinka paljon valmentajan on hyvä tietää valmennettavansa elämäntilanteesta kyetäkseen parhaalla mahdollisella tavalla viemään valmennusprosessia eteenpäin.

5.1.1 Valmentajan monimutkainen suhdeverkosto

Valmentajan suhdeverkoston laajuus ja monimuotoisuus tuli näkyviin haastatteluissa. Aineiston perusteella olennaisimpia suhteita olivat valmennettavan, valmentajan, eronneen isän ja eronneen äidin keskinäiset suhteet. Joukkoon tulee aineiston perusteella laskea vielä valmennettavan suhteet joukkuekavereihin. Nämä viisi osapuolta muodostavat jonkinlaisen viisikulmaisen pyramidin, jonka sisällä sosiaalinen kenttä tulee todelliseksi. Tutkimuksessani vähemmälle huomiolle jäävät suhteet äiti- tai isäpuoliin, seuraan tai joukkueenjohtoon. Aineiston perusteella nämäkin osapuolet tulee ottaa huomioon. Mielenkiintoista juuri valmentajien isä- ja äitipuolikuvauksissa on se tapa, jolla näiden roolia kuvataan. Aineistossa valmennettavan suhteet esim. muihin perheenjäseniin ja sisarpuoliin ovat yllättäviä.

Valmentajien kesken on havaittavissa eroja siinä, kuinka paljon heidän mielestään valmennettavan perheasiat heille kuuluvat. Kysyttäessä sitä, että kuinka paljon valmentajan tulee tietää valmennettavan perheasioista, osalle vastaajista näytti riittävän yleinen lapsenhuoltoon ja arkikäytäntöihin liittyvä tieto.

Ehkä sen verran, että jos siellä on vaikeuksia. Alkoholismia perheessä, ehkä väkivaltaa, jotain tämmöstä. (Haastateltava 4)

Kyllähän se tietysti hyvä on tietää, siinä mielessä varsinkin kun on näin nuorista kysymys, joita sitten vanhemmat kuljettaa tai ei kuljeta. Että riippuen siitä on hyvä tietää, että onko jollakin kyyti kotiin tai ei. (Haastateltava 3)

Kommunikaatio on monen tekijän summa. Jokaisella toimijalla on vuorovaikutuksen suhteen omat tavoitteensa, joita kohti hän pyrkii joko itse tiedostaen tai tiedostamatta. Tämän takia avioero ja siihen liittyvä kommunikaatio asettavat erityisen haasteen, ei pelkästään valmentajalle, vaan jokaiselle valmennussuhteeseen kuuluvalle. Tämä valmennuksen ”uusi” tilanne heijastuu tarinoissa osaltaan myös valmentajan vuorovaikutussuhteisiin. Aineistossa kävi ilmi se, että avioeron jälkeisissä tilanteissa valmentajan ja valmennettavan vanhempien välisiä suhteita kuvattiin usein sekavina, paljon ristiriitoja sisältävinä ja etäisinä.

Että se väsyttää hirveesti kun pitää niitä ratkaisuja perustella jollekin aikuiselle ihmiselle. (Haastateltava 3)

Toisella on tää ylisuojeleva äiti, joka puolustaa tätä palleroistaan niinku maailman tappiin asti. (Haastateltava 3)

Tähän etääntymiseen ja tiedon puutteeseen vaikuttavat valmentajien mukaan erilaiset sosiaaliset normit. Nämä normit tulevat esiin erilaisina ajatusmalleina ja asenteina. Miksi valmentaja varoo koko ajan ”astumasta vanhemman reviirille”? On ehkä kyse negatiivisen solidaarisuuden normista, joka määrittää, että tällaiset arat ja salaiset asiat eivät kuulu muille kuin omalle perheelle. Siksi toisten asioihin puuttuminen on vähintäänkin kyseenalaista ellei jopa kiellettyä. Jos suoranaisia ongelmia valmennettavan kanssa ei ole, asioita ei udella, vaan ne saavat olla rauhassa.

Et en mä o silleen kyselly mitään, ett se on vaan tullu lasten niinku puheista esille, että isällä on neljäs uusiovaimo menossa. (Haastateltava 3)

Se on tehnyt päätöksen, että se tukee äitiään ja lopettaa lentopallon, ja niin sitten mä oon pitänyt parhaimpana olla sotkeutumatta enempä. Että se olis vaan tuonut enemmän ristiriitoja siihen nuoreen tyttöön. (Haastateltava 4)

Negatiivisen solidaarisuuden normissa on myös toinen puoli nähtävissä. Vanhemmille on ilmeistä, että he kertovat tilanteesta kun sen itse näkevät tarpeelliseksi. Normin kääntöpuolena on se, että jos valmentaja ei kysy, ei vanhemmankaan tule helposti puhuttua. Omat asiat pidetään mieluummin omana tietona.

5.1.2 Ovatko lapset ovi perheen maailmaan?

Valmentajat kertoivat, että avioero on todella arka ja salainenkin asia. Valmentajien haastatteluille on ilmeistä, että jos vanhempien ei ole helppo puhua erosta ja sen vaikutuksista, ei se ole yksinkertaista lapsillekaan. Aineistosta selviää, että valmentajan vuorovaikutus kohdistuu valmennettavaan. Ensinnäkin tämä on

nähtävissä aineistossa sellaisena puheena, jossa arvostetaan valtavasti lapsen kommunikointia nimenomaan faktiselta kannalta. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen puheella on suuri arvo tilanteen totuudellisena kuvaajana. Silloin lasta kuuntelemalla ja seuraamalla valmentaja olettaa tietävänsä, mikä tilanne lapsen elämässä ja perheessä on.

Kyllä tyttöjen puheista monta kertaa saa selville, koska tuo porukka on semmonen, että ne juttelee tosi paljon toisillensa. (Haastateltava 4)

Seuraavaksi selvitän kuinka valmentajan vuorovaikutuskenttä ilmenee valmentajien haastatteluissa. Lapsen ja valmentajan vuorovaikutustarinat saavat välillä jopa romanttisia piirteitä. Lapsi nähdään toisaalta neutraalina toimijana. Silloin tiedot lapsen elämäntilanteesta ovat vaarana jäädä yksipuolisiksi, kun valmentajien tiedonlähteinä ovat usein vasta 8-12-vuotiaat lapset. Haastateltavien toimintatavan takana lienee ajatus siitä, että lapsi heijastaa myös vuorovaikutuksessaan vanhempien ajatusmalleja. Saatetaan ajatella, että lapsi siirtää totuuden perheestään puhtaana valmentajan tietoisuuteen. Valmentajalle ajatus lapsesta helppona tiedonlähteenä näyttäisi olevan kovin mielekäs. Silloin voisi unohtaa sen, että lapsi kertoo asioita tietenkin aina omasta näkökulmastaan ja ”horisontistaan” eli kokemuspöörästään (Puhakainen 1995.).

5.1.3 ”Sillo ei ollu valmentajana eikä ihmisenä kypsä”

Vuorovaikutus välittää tietoa valmennettavan elämäntilanteesta valmentajalle. Valmentajien kuvauksista löytyy yllättävän vähän valmentajan ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen liittyvää kerrontaa. Jossain haastattelutarinoissa kuitenkin äitipuoli soitti naisvalmentajalle ja kertoi mahdollisista ongelmista, jotka voisivat vaikuttaa valmentamiseen.

Toimivina suhteina kuvattiin tilanteita, jotka perustuivat kauan kestäneeseen kaverisuhteeseen valmentajan ja valmennettavan isän kanssa. Yhteyksiä perheen ja valmentajan välillä piti yllä ulkopuolinen myös ”uusi” äiti tai isä. Sosiaalisen

luonteen ja yrittämisen tuoman ongelmaratkaisukyvyyn koettiin myös helpottavan valmentajaa ongelmatilanteissa. Käytännössä tämä tarkoitti valmentajan kuuntelutaitoa, tukemista ja herkkyyttä havaita ongelmia lapsen perhe-elämässä.

Mä oon luonteeltani niin sosiaalinen, että mulla on niinku kyky suojata sitä ihmistä ei liikaa eikä niinku hyssätä sitä, mutta tuoda se joukkueeseen, ja vahvistaa sitä joukkueen kautta. (Haastateltava 1)

Kolmessa haastattelussa neljästä huomionarvoista on valmentajan varsin passiivinen suhde vanhempiin tai ainakin toiseen vanhempaan. Valmentajan kommunikointia vanhempien kanssa ei juurikaan kuvailla haastattelijan kysymättä. Tieto avioerosta on tullut valmentajan tietoon yleensä joko lasten puheen tai toisen vanhemman kautta. Tarinoissa valmentajat tuntuvat punnitsevan tarkkaan sanansa. Johtuneeko varovaisuus osaksi asian arkuudesta tai vaikeudesta? Valmentajien vastauksista voidaan havaita sellainen kohtalonomainen käsitys, että tilanteisiin tai ongelmakohtiin on aluksi lähes mahdotonta varautua tai valmistautua. ”Kantapään kautta oppii” -sanonta haastatteluaineistosta esiin usein.

Valmentajien ensikokemuksesta avioerolapsen valmentajana nousi esiin yllättyneisyys. Ensimmäisen kerran avioerotilanteen kanssa vastakkain joutuva valmentaja kokee yllätyksen huomattessaan lapsen elämäntilanteen muutoksen vaikuttavan valmennukseensa. Tällaisissa tapauksissa muuttuneeseen valmennustilanteeseen ei oltu varauduttu. Valmentajat eivät tieneet, miten avioero voi lapsen urheilemiseen vaikuttaa.

Ne on vähän semmosia, että voiks tää olla totta? Mieltii ja. Ei, se on semmonen vähän voimaton tunne, että ei voi tehdä mitään. Sääli. (Haastateltava 4)

Sillon mä en oikeastaan ees ajatellut, että tämmönen vois vaikuttaa jotenkin. Ei sitä ajatellut ollenkaan, mutta sitten tuli ensimmäiset kerrat, kun oli turnausviikonloput ja piti lähteä isin luo, niin se aiheutti ristiriitoja. Ni silloin mietin, kun kuuntelin tyttöjä, että ai niin, että tuommoinenkin asia on nykyaikaa. (Haastateltava 4)

Vastaavissa tilanteissa valmentajat pyrkivät kokemuksen perusteella keskustelemaan lapsen tai nuoren perhe-elämästä enemmän niin vanhempien kuin

lapsen kanssa. Aineistossa on merkittävää se, että monessa tapauksessa valmentajan, lapsen ja lapsen vanhempien välinen vuorovaikutus ei toimi tai ei toiminut tarkoituksenmukaisesti. Haastatteluaineiston perusteella ennen avioerolapsen valmennuskokemusta valmentaja oli tyytyväinen niukkaan tiedon määrään valmennettavan kotiasioista. Avioeron kokeneen lapsten tai nuoren valmennuskokemuksen jälkeen tiedon tarve yleensä kasvoi valmentajien kuvauksissa.

Nyt on ehkä tullut herkemmäksi haistamaan, että luultavasti kyselis vähän tytöiltä ja koittas puuttua asiaan, keskustelis vanhemman kanssa. (Haastateltava 4)

Haastatteluaineistossa käy ilmi, että valmentaja saattoi luulla tietävänsä ja hallitsevansa tiedon keräämiseen liittyvät, vaikka niin ei ollut. Vasta avioerolasten valmennuksen myötä he ovat ymmärtäneet, että valmentajan täytyy olla aktiivisempi vuorovaikuttaja. Pysyäkseen ajan tasalla valmennettaviensa elämätilanteesta valmentajan tulee olla yhteydessä myös valmennettavan vanhempien kanssa.

5.2 Valmennussuhteeseen liittyvät roolit

Neljässä haastattelussa avioero näyttäytyi lapsen urheilussa vanhempien välisenä valtataisteluna. Silloin lapsen harrastuksesta tuli ristiriitoja aiheuttava asia, joka ”hiersi” koko valmennussuhteen osapuolten välejä. Lapsen osaksi jäi tasapainoilu isän ja äidin toiveiden välillä. Kun valmentaja vetäytyi sivuun, joutui hänkin mukaan tähän ihmissuhdepeliin. Näissä haastatteluissa valmentaja kuvasi vanhemmat kiukuttelevina ja itsekkäinä. Kaiken lisäksi vastuu toisena äitinä tai siskona aiheutti valmentajalle lisää henkisiä paineita.

Että se oli jo niin sen äidin puolella ja tavallaan takana tukemassa sitä, että ei siinä oikeastaan olisi voinut tehdä mitään muuta kuin, sehän olisi ollut vanhempaa, niinku tytön käännättämistä omaa äitiään vastaan! (Haastateltava 4)

Jossain joukkueessa aloittaessaan valmentamisen valmentaja tuskin tietää, mitä valmennettavien elämässä ja perheessä tapahtuu. Hän tuskin voi avioeroa estää. Haastattelutarinoissa valmentajalle ei juurikaan jää vaihtoehtoja avioerolapsen kohtaamisen kanssa. Eron vaikutus lapsen tai nuoren valmennuksessa on vain hyväksyttävä, hänen täytyy yrittää mukautua siihen. Toiset onnistuvat mukautumisessa paremmin, toiset huonommin. Kahdessa tarinassa helpotusta saattoi valmentajille tuoda se, että lapsi lopetti harrastuksen, joko omasta tai vanhemman tahdosta.

Yhdessä kertomuksessa valmentajan oli mielestään pakko laittaa lapsi sivuun. Vaikka avioeroa ei aina pidetty ainoana syynä ongelmiin, ei valmentajalle ja lapselle hankalia tapauksia toivottu muillekaan valmentajille.

Aika hämmästyttävä tää viimeinen tapaus, ja semmonen epätsekäs siltä tytöltä ja itseks äidiltä taas, että tämmöistä tapahtuu. Toivon, että niitä on vain harva. (Haastateltava 4)

Haastatteluja leimaa myös se, miten valmentajat puhuvat vuorovaikutussuhteestaan pelaajien vanhempien kanssa. Yhdessä kertomuksessa avioerolapsen yksinhuoltaja on valmentajan mukaan kaukainen ja lähes tavoittamaton. Valmentajan ja valmennettavan huoltajan välinen vuorovaikutus jäi lähinnä tekstiviestin tai sähköpostin varaan. Tämä ei näyttänyt ainakaan helpottavan valmentajan työtä. Tässä tapauksessa tieto kulki valmennettavalta yksinhuoltajaäidin kautta valmentajalle. Äiti tyytyi etäiseen viestintään, kun valmentaja olisi halunnut kohdata kasvokkain. Valmentajan kannalta mielenkiintoista tässä oli se, että myös valmentaja kuvattiin etäisyyttä ottaneeksi. Hänkin oli puolustuskannalla. Vanhempi ja valmentaja toteuttivat vuorovaikutustaan omista lähtökohdistaan käsin. Heillä ei näyttänyt olevan ajatustakaan siitä, että omia vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon liittyviä ajatusmalleja tai toimintatapoja voisi tarkistaa. Puhumattakaan siitä, että osapuolet olisivat lähestyneet aidosti toisiaan. Kummallakaan ei näyttänyt olevan riittävästi taitoja tai tahtoa monimutkaisen vuorovaikutustilanteen tilanteen ratkaisemiseksi.

*Siihen sähköpostiin pitäis sitte vastata aina että, se ei ole tietenkään paras tapa. Mutta en mä nyt sitten puhelimestakaan viitsi niitä asioita puhua, koska ne olis kiva puhua silleen kasvotusten.
(Haastateltava 3)*

Tällöin valmentajan tyytymättömyys purkautuu sisäisenä kiukkuna äitiä kohtaan. Äiti taas tilittää lapsensa tunteja syyttävään sävyyn sähköpostitse. Aito vuorovaikutus on estynyt, ja tilanteessa vallitsee molemminpuolinen ymmärtämättömyys ja epätietoisuus.

*Hänen äitinsä reagoi mulla hirveen voimakkaasti siitä, että nyt on pudotettu pois, että onko tässä nyt joku savustusyritys?
(Haastateltava 3)*

Että se on minusta omituista, että kun ei ymmärretä sitä, että valmentajan tehtävä ei ole enää kuskata niitä pelaajia harjoituksista kotiin tai harjoituksiin, ja sitten moititaan siitä, että ku harjoitukset loppuvat niin myöhään, kun klo. 8:lta on jo ihan pimeätä. Se on minusta käsittämätöntä, että ei se minun vika ole! (Haastateltava 3)

Myös valmennettava, joka on tämän vuorovaikutuksen tärkein asia, kärsii tästä tilanteesta. Valmennettavan vanhempi ei valmentajan mielestä näe oman vuorovaikutuksensa tasoa.

5.2.1 Valmentaja ja eronnut äiti tai isä

Miesvalmentaja kokee haastattelutarinassa kommunikaation valmennettavan äidin kanssa erityisen haastavana. Valmentajan on miehenä vaikea kommunikoida naisen kanssa varsinkin, kun on kysymys arasta asiasta eli avioerosta.

Mä en oikein tiedä, että mitä mä kysyisin äidiltä.

Tällaiset tilanteet nousivat esiin hankalina oli sitten kysymyksessä kokenut tai kokemattomampi valmentaja. Elämäkokemus pelkästään ei anna riittäviä lähtökohtia valmentajan ja eronneen huoltajan välisen valmennussuhteen ylläpitämiseen saati sitten sen syventämiseen. Valmentajan ja huoltajan sukupuolen merkitys heidän väliseen vuorovaikutukseen oli haastatteluissa selvää.

Aineistosta löytyi onnistuneitakin vuorovaikutusesimerkkeä. Valmennettavan isän ja miesvalmentajan välinen vuorovaikutus toimi kertomuksissa paremmin kuin miesvalmentajan ja valmennettavan äidin välinen vuorovaikutus. Tässä tarinassa valmentajan, joka myös on eronnut isä, on helpompaa samastua eronneen vanhemman tunteisiin. Miehen oli helpompi puhua miehelle kuin naiselle. Yhdessä haastattelutarinassa oli yllättävää se, että valmentaja kuvasi äitipuolen usein vuorovaikutuksen suhteen aktiivisemmaksi kuin oikean äidin.

Vaikka avioerolapsen urheilemiseen ei ole juurikaan tutkimustietoa tai kirjallisuutta, on avioero tuttu ilmiö lähes jokaiselle Suomen kansalaiselle. Avioeron vaikutus lapseen riippuu pitkälti avioeroprosessista. Toisaalta avioeroa varjostaa jonkinlainen pelko. On mahdollista, että valmentajien varovaisuus vuorovaikutustilanteissa liittyy juuri pelkoon.

Jossain vaiheessa eroprosessia lapselle on luonnollista suojata itseään esimerkiksi välttelemällä vuorovaikutustilanteita. Tällainen toimintatapa näyttäisi olevan myös valmentajalla ainakin kahdessa haastattelutarinassa. He antavat mieluummin asian olla ja yrittävät jatkaa sisukkaasti eteenpäin.

Haastatteluissa valmentajat toistavat toinen toisensa perään sitä, miten joukkueen kautta pyritään tuomaan lapsi sisälle ryhmään. Valmentajien haastattelutarinoissa valmentaja siirtää omaa sosiaalista vastuutaan joukkueelle ja sitä kautta yksittäisille pelaajille. Joukkueella on tärkeä merkitys erolapsen sosiaalistamisessa.

Kun tämä on nyt joukkue peli, että se saa harjotella hyvällä mielellä, ja se on yks toisten kanssa siellä. (Haastateltava 1)

Suuntaako valmentaja vuorovaikutuksensa joukkueeseen heikkouttaan ja kyvyttömyyttään kohdata avioerolapsen sosiaaliset haasteet? Vai onko tämä esimerkiksi kokemuksen hyväksi osoittama keino kanavoida vuorovaikutusta helpomman ja toimivamman ”reitin” kautta? Joukkueessa avioerolapsi voisi prosessoida tilannettaan ikäistensä kanssa. On mahdollista, että valmentajan toimintatavassa on kyse jonkinlaisesta yhdistelmästä kyvyttömyyttä sekä opittua

vuorovaikutustaitoa. Kokeneemmilla valmentajilla joukkueen käyttäminen pelaajan sosiaalistamisessa oli osaksi tietoinen valinta, kun taas kokemattomammilla tämä saattoi tapahtua ikään kuin huomaamatta.

Valmentajien haastattelutarinoista kävi selvästi ilmi, että joukkueen roolia ei saa vähätellä sosiaalisen kanssakäymisen rakentajana. Vertaisryhmän tukea pidettiin tärkeänä kaikissa tarinoissa. Yhdessä tarinassa joukkuekaverit kuvattiin kommunikaatio-ongelman ratkaisijoiksi. He avasivat keskustelun kyselemällä esimerkiksi kaverin äidistä tai isästä. Vastaja sattui olemaan eronneesta perheestä.

Äiti asuu tuolla ja isä asuu tuolla! (Haastateltava 1)

Pian selvisi, että samassa eroperheen elämäntilanteessa oli muitakin. Tilanteen vapautti tässä tapauksessa joukkueenjohtaja, joka laulatti valmennettavia pelireissulla. Tämä näkyi sitten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Joukkueessa oli vapaa ilmapiiri. Valmennusjohto loi vapauttavan tilanteen edesauttamalla valmennettavien avautumista. Vuorovaikutus kuvattiin yhteisenä asiana, jossa valmentaja ja joukkueenjohto ohjaavat vuorovaikutuksen kehittymistä. Vaikka haastattelutarinassa kuvattiin joukkueenjohto vuorovaikutusongelman ratkaisijaksi, oli tässä vertaisryhmällä tärkeä merkitys. Kun tutussa porukassa oli muitakin saman kokeneita, se edesauttoi avoimempaan vuorovaikutukseen. Silloin on mahdollista paljastaa itsestä arkojakin asioita.

Tässä tilanteessa valmentajalle näyttää olevan luontevaa vaikuttaa ongelmalapseen toisten lasten kautta. Edes joukkueen kommunikaation kehittäjänä ei näyttänyt ratkaisevan vuorovaikutusongelmaa valmentajan näkökulmasta. Avioeroon monesti liittyvä ”arka tieto” saattoi silti jäädä urheilijan ja valmentajan ulottumattomiin.

5.2.2 Valmennettava ja eronneet vanhemmat.

Ero aiheutti ristiriitoja myös valmennettavan ja vanhempien välille.

Haastattelutarinoissa vanhempi-lapsisuhdetta kuvattiin ristiriitaiseksi.

Ongelmallisiksi kuvatuissa tilanteissa valmennettavan äiti ja isä olivat usein keskenään erimielisiä suhteessa lapseensa. Vanhempien roolit nähtiin monesti varsin yksinkertaistettuna. Toinen vanhempi oli valmennettavansa harrastuksen vastustaja ja toinen tukija. Vastustajaksi leimattu oli valmentajan näkökulmasta monesti etäinen, itsekäs ja ongelmallinen. Valmentajan ja vastustajan välinen kommunikaatio näytti olevan todella vähäistä. Lapsen suhde vastustajaan oli myös vähintäänkin ristiriitainen. Lapsi harrasti lentopalloa. Tätä toinen vanhemmista ei hyväksynyt. Tässä tilanteessa valmentajakaan ei näytä näkevän intressejä valmentajan ja vastustajan välisen vuorovaikutus-suhteen ylläpitämiseksi.

Valmentajien haastattelutarinoissa vanhemman tuen merkitys kuvattiin tärkeäksi lapsen urheilun kannalta. Vanhemmat päättävät lapsen harrastamisesta. Jos lasta huoltava vanhempi lopettaa lapsensa harrastuksen sosiaalisen tai taloudellisen tukemisen, ei lapsi voi jatkaa useinkaan harrastamistaan.

*Isä kielsi sen ja tyttö koki sen sillain, että hän tekee varmasti väärin.
(Haastateltava 1)*

*Kun perheessä aina riidellään ja tapellaan, se luo lapseen sellaisen
syyllisyyden tunteen, että onko minussa se vika? Oonks mää nyt kun
käyn harrastuksissa 3 kertaa viikossa, ett... En mää vie sitä, vie sää
se! No en vie! Siin äkkiä syyllistetään sitten se. (Haastateltava 1)*

Harrastuksen lopettaminen kuvattiin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta lapsen niin kuin valmentajankin kannalta harmillisena. Harrastus oli monelle tilanne, jossa kodin eroasiat saattoi hetkeksi jättää mielestään. Ehkä juuri tämä teki harrastuksesta lapselle erittäin tärkeän. Parhaimmillaan joukkue edusti lapselle ja nuorelle pysyvyyttä ja yhteenkuuluvuutta. Siellä erolapsikin sai tuntea kuuluvansa joukkueeseen.

Vanhempien avioeron myötä vuorovaikutussuhde valmentajan ja valmennettavan välillä joutui yleensä koetukselle. Jonkin ajan kuluttua tilanne usein parani kun pahin kriisivaihe meni kotona ohi. Se oli kahdessa tarinassa kuitenkin valmentajan kannalta huonompi asia, jos lapsi oli ennen perhetilanteen rauhoittumista ehtinyt lopettaa harrastuksensa. Näissä tilanteissa valmentajan tuli oli usein tyytyä vain

lapsen harrastuksen lopettamisen sivustaseurailijaksi. Valmentajan kuvauksissa hän katseli avuttomana kuinka vanhempi veti lapsen pois harrastuksen parista. Tukija taas oli selvästi niin lapsen kuin valmentajankin liittolainen. Valmentajan haastattelutarinassa lapsi ja tukija ymmärsivät toisiaan. Näin myös valmentajan vuorovaikutus kohdistui tukijavanhempaan, mikä on toisaalta ymmärrettävää.

5.2.3 Avioerolapsi valmentajan haastattelutarinoissa

Kaksi haastateltavaa kertoivat ihmyksestään, kun lapsi alkoi käyttäytyä rajusti. Valmentajan haastattelussa ongelmat lapsen sosiaalisessa käytöksessä johtuivat perheen sisäisestä ristiriidasta ennen avioeroa tai avioeron kriisivaiheessa.

Kolmantena selityksenä käyttäytymishäiriöihin oli avioerosta johtuvan yksinhuoltajuuden ja ”uuden” vanhemman tai sisarpuolen aiheuttamat ongelmat ja ristiriidat.

Alistettu jollekin erikoiselle järjestelmälle. (Haastattelija 1)

Tilanteessa, jossa avioero oli tapahtunut vähän aikaa sitten, todettiin lapsen käytöksen muuttuneen joskus radikaalistikin. Merkittävää kahdessa haastattelussa oli huomata valmentajien taipumus yksinkertaistaa asioita.

Ei riitä rahat. Kuka vie harjotuksiin? Kuka hakee pelistä? Nyt on isän viikonloppu! Älä jätä isää tai tuu äidin kanssa. Se on tämmöstä kissa hiiri veto. (Haastateltava 1)

Avioeroa tarjottiin syyksi moniin ongelmiin. Kahdessa haastattelussa lapsen ”erikoinen” reagoiminen kuvattiin joko isästä tai äidistä johtuvaksi. Perheessä tilanne oli tulehtunut jo ennen eroa ja lapsi reagoi siihen. Jossain vaiheessa tuli avioero. Tilanne jatkui entisellään kunnes perheeseen tuli ”vapaus”. Tällä valmentaja tarkoitti ilmeisesti kotiolojen rahoittumista. Valmennettava kuvattiin kyvyttömänä näyttämään tunteitaan. Lapsesta saattoi tulla iloton, apaattinen, sulkeutunut ja kireä.

*Koskaan se ei hymyillyt, aina se oli jäykkä, aina se oli vakava.
(Haastateltava 1)*

Yhdessä haastattelussa yksinhuoltajaäiti kuvattiin individualistisena äitinä, jonka omat mieltymykset olivat ristiriidassa lapsen harrastuksen kanssa. Lapsen harrastaminen loppui, kun äiti aloitti oman harrastuksensa samaan aikaan. Tilanne on valmennettavan vuorovaikutuksessa asiana, josta ei saisi puhua. Valmennettava jouti hankalaan tilanteeseen. Toisaalta hänen täytyy olla lojaali äidilleen, mutta hän ei kuitenkaan haluaisi lopettaa harrastustaan. Äidin tahto lopulta voittaa.

Ei osannu katsoo asioita eikä nähdä asioita, mutta nyt ne on niinku aukaissu ihan tän elämän, valmentamisen myötä. Ihmisen tuntemisen kautta. (Haastateltava 1)

Tutkimusaineiston haastatteluissa kerrottiin myös ”hiljaisista avioerolapsista”, joista ero ei näkynyt ulospäin. Nämä muistuttavat avioeron monimutkaisuudesta ja tapauskohtaisuudesta. Näissä haastattelutarinoissa ero oli saattanut tapahtua aiemmin sitten, että tilanne oli rauhoittunut. Joka tapauksessa valmentajan näkökulmasta tilanne jäi huomioitta. Erityisesti tällaisten tapausten havaitseminen näytti olevan haaste valmentajalle.

5.2.4 Valmentaja ja valmennettava keskinäisessä vuorovaikutuksessa

Valitsin vuorovaikutuksen seuraamisen näkökulmaksi valmentajien tarinoissa sen, millaisena valmentajan ja valmennettavan vuorovaikutus ilmenee. Valmennettavan elämäntilanteen muuttuminen heijastui valmentajien haastatteluissa myös valmentajan ja urheilijan vuorovaikutussuhteeseen. Tarinoissa, joissa valmentaja luopui roolistaan vuorovaikutustapahtumaa ohjaavana tekijänä, hän siirsi vastuuta valmennettaville. Vuorovaikutuksessa roolit olivatkin saattaneet kääntyä juuri näin päin.

Avioerolapsen valmentamistilanteet olivat todella piirtyneet syvälle valmentajien mieliin. Osalle valmentajista valmennuskokemukset olivat niin syvällä mielessä, että

haastattelija sai vähän aikaa kaivaa niitä esiin kysymyksillä ennen kuin ne alkoivat muistua mieleen. Se mitä näistä tilanteista tarinoissa opittiin oli se, että heidän mielestä valmentajan tulisi enemmän tietää ja havaita paremmin avioeroon liittyviä asioita. Valmentajat uskoivat kokemuksen tuoneen heille lisää taitoa tunnistaa aikaisemmin mahdolliset ristiriidat joita avioero saattaa lapselle aiheuttaa.

5.2.5 Avioerolapsen uudet ihmissuhteet

Jossain vaiheessa eron jälkeen lapsen elämään voi olla pyrkimässä ”uusi” äiti tai isä. Tätä uutta tulokasta ei lapsi ota vastaan koettelematta. Valmentajan näkökulmasta tämä lapsen reagoiminen ei välttämättä näkynyt negatiivisesti. Pikemminkin valmentaja näki harrastuksen valmennettavan selviämiskeinona uudessa elämäntilanteessa. Valmentaja koki tämän valmennettavan uuden perhetilanteen itselleen vastuuta ja paineita lisäävänä tekijänä. Varsinkin naisvalmentaja koki, että hän on valmennettavalle kuin isosisko tai toinen äiti. Jossakin tapauksessa suhdetta lapseen kuvattiin vuorovaikutuksen osalta jopa läheisemmäksi kuin valmennettavalla on edes omiin alkuperäisiin vanhempiinsa.

Uusi äiti tai isä näytti jäävän lapsen kannalta ylimääräisen pyörän asemaan. Uusi äiti tai isä sekoitti tilannetta kotona entisestään. Erityistä tässä kuvauksessa oli se, että valmentajan ja uuden vanhemman suhteet kuvattiin kohtalaisen toimivina ja myöskin tärkeänä valmennettavan tuen kannalta. Silloin uusioperhe, jossa on kaksi huoltajaa tarjosi paremmat lähtökohdat lapsen urheiluun kuin yksinhuoltaja äiti tai isä kykeni tarjoamaan.

Valmentaminen on varsin haastava, tehtävä tai ammatti. Haastattelutarinoiden kuvausten perusteella harrasteluksi sitä ei voida enää nimittää. Sen verran tärkeästä ja moniulotteisesta kokonaisuudesta on kysymys, vaikka sitä tehdäänkin pääasiassa talkoovoimin. Valmentajat kokivat valmennettavan avioeron vaikutuksia hiukan erilailla. Silti tarinoista paljastui monta yhdistävää tapaa kuvata sitä.

X:llä on käynyt ihmeellinen semmonen muutos siihen kroppaan. Se on rentoutunut. Siit on tullu iloinen. X ei pingota. (Haastateltava 1)

Valmentajien kertomuksissa nousi esille se, kuinka avioerolapsen valmentaminen on avartanut valmentajan maailmankuvaa laajentaen samalla valmentamiskäsityksiä. Vaikeat tilanteet ovat tuoneet syvyyttä myös valmentamisen sosiaaliselle osa-alueelle. Itse valmennettavakin on oppinut hankalasta tilanteesta uutta. Jos tilanteesta on keinolla tai toisella päästy yli, lapseen on syttynyt uudestaan innostuneisuus sosiaaliseen elämään ja harrastukseen.

Se on lentopallossa löytänyt kehonsa ja mielensä. Sillä ei oo sellasia haittatekijöitä, jotka niinku määrää tai rikkoo sitä, vaikka se onkin eronneesta perheestä. Sillä on tullu tavallaan vapaus sinne perheeseen. (Haastateltava 1)

Eron tuoma stressi voi valmentajan näkökulmasta olla positiivinen asia lapsen urheilemisessa. Yhdessä tarinassa aikaa sitten avioeron kokeneet jo nuoriksi varttuneet valmennettavat ovat myös hyvä esimerkki siitä, että avioerosta voi olla lajisuorituksen kannalta hyötyä. Kun valmennettavan perhe-elämä on sotkussa, voi lapsi panostaa paljon voimavaroja lajiin. Tämä suuntautuminen voi olla se merkittävä lapsen kokeman stressin purkamiseksi.

Niissä haastattelutarinoissa, jotka eivät päättyneet harrastuksen lopettamiseen avioero nähtiin sellaisena tekijänä, joka saa tarrautumaan harrastukseen. Harrastuksen sosiaalistava merkitys ei liene aivan samaa luokkaa kuin koulussa, mutta näiden tarinoiden perusteella harrastuksen vaikutus on lapsen ja valmentajankin kannalta merkittävä.

6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA, POHDINTAA JA TÄRKEIMMÄT TULOKSET

Ennen kuin lähdän tekemään tutkimuksessani mitään johtopäätöksiä täytyy kirjallisuutta ja tarinoiden perusteella tehtyä analyysiä arvioida kriittisesti. Työn arviointikriteereitä ovat muun muassa kirjallisuuden ja tutkimusmenetelmien arvioiminen. Ne auttavat selvittämään, että onko kirjallisuus tarpeeksi luotettavaa jotta sen perusteella voitaisiin tehdä johtopäätöksiä tuloksista. Myös tutkimusmenetelmien tulee olla sopivia tähän työhän. Lisäksi arvioin kriittisesti opinnäytetyötä totuusarvon, sovellettavuuden ja neutraalisuuden näkökulmista. Nämä antavat selvyttä siihen, että voidaanko tuloksia yleistää tai verrata esimerkiksi muihin lajien valmentamiseen ja kuinka paljon tutkijan omat mielipiteet ja näkökannat vaikuttavat työn tuloksiin? Tämän luvun tarkoituksena on poimia aineistosta esille olennainen ja tutkimuksen kannalta merkittävä tietoa. Se merkitsee tarkastelua avioero- ja vuorovaikutusteemojen pohjalta. Pyrin avaamaan kaikki ne näkökulmat, joita materiaali mahdollistaa katsottaviksi. Tämä voi tarkoittaa sitä, että joudun yllättymään sellaisissa asioissa, joita pidin ennen tutkimusta itsestäänselvyyksinä. Se voi tarkoittaa myös tutkimustulosten uudelleen arviointia liian pitkälle vietyjen tulkintojen johdosta. Onnistuessaan tämä luku sovittaa tutkimuksen tulokset tiukan kritiikin kautta yhteen. Jottei työni jäisi pelkäksi teoreettiseksi tulkinnaksi, pyrin näiden tulosten pohjalta katsomaan myös tulevaisuuteen.

6.1 Tutkimuksen totuusarvo ja neutraalisuus

Jotta tutkimus olisi lähtökohdiltaan huolellisesti tehty tutkijan täytyy tiedostaa omat esioletukset ja niiden vaikutus tutkimukseen ensin. Tämän johdosta pyrin kirjoittamaan oman esioletukseni auki mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Huolellinen tutkimussuunnitelman laatiminen toimi jo osaltaan tässä tehtävässä. Lisäksi kirjoitin alkuvaiheessa erillisen esioletuksen, jossa arvioin aiheeseen

liittyvää lähtöasetelmaa. (Metsämuuronen 2003, 175, 176; Ahonen 1994, 115; Gröhn 1993, 26–29.)

6.1.1 Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmät

tämä tutkimus on laadullinen tutkimus, silloin tutkimuksen päämääränä ei ole niinkään kertoa totuuksia, vaan kuvata varsinaista asiaa ja ilmiötä. Väitöskirjatasoa alemman tason tutkimuksessa on harvoin perusteltua esittää tuloksia totuuksina tai tehdä yleistyksiä otoksen suppeuden takia. Tärkeintä tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tulkintojen vahva perusteleminen ja syvälinen ote tutkimuksen tekijällä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87.)

Tutkimuksen totuusarvoa ja neutraaliutta ajatellen onnistuin aineiston keruussa mielestäni varsin hyvin. Sitä varten tärkeintä oli kerätä sellainen aineisto, joka tyydytti tutkimuksen tekijää moninaisuudessaan ja rikkaudessaan.

Aluksi vähän pohdin sitä, että tein haastatteluja vain neljä kappaletta. Osaltaan hyvän valmistautumisen, kysymysten testauksineen ja haastattelijoiden rikkaan valmennustaustan johdosta tämä melko vähäinen määrä haastatteluja oli tähän tutkimukseen riittävä. Toki laajempi otos olisi voinut antaa tutkimukseen enemmän tietoa ja tukea tulkinnoille. Perusteellinen ja huolellinen analyysi osoitti kuitenkin tämänkin aineiston syvyyden ja monivivahteisuuden. (Hirsjärvi & Hurme, 15, 36, 1985.)

Haastattelut osoittautuvatkin rikkaiksi siinä mielessä, että niistä useimmissa oli monta erilaista tarinaa ja kokemusta. Jokainen valmentaja esittelee asiaa vähän eri näkökulmasta, omasta perspektiivistään. Se, että tarinoista löytyy ristiriitaisuuksia, ei ehkä ole yllättävää. Se ei mielestäni vähennä niiden arvoa aiheen kuvaajina. Päinvastoin se vain vahvistaa kirjallisuuden ja oman esiolettamukseni kuvaa avioerosta monimutkaisena ja perhekohtaisena prosessina. Enemmänkin mielenkiintoa herättivät ne ristiriitaisuudet, jotka löytyivät itse tarinoiden sisältä. Toisaalta tarinat tukivat toisiaan monessa kohtaa niin, että yhteisiä tekijöitä, piirteitä ja toimintamalleja oli selvästi erotettavissa.

Puolistrukturoitu teemahaastattelumenetelmä näytti toimivan hyvin juuri tämän aran aiheen käsittelyyn. Haastattelussa haastattelija pääsee kasvokkain haastateltavan kanssa. Tämän etuna on mielestäni se, että silloin haastattelija kykenee rekisteröimään myös sanallista informaatiota. Siinä mielessä haastattelu toimii paremmin kuin vaikkapa pelkkä tarinoiden kirjoittaminen. Toisaalta haastattelu asettaa erityisen haasteen sekä haastattelijalle että haastateltavalle. Silloin haastattelijalta vaaditaan nauhurin lisäksi erityistä valppautta ja herkkyyttä, sosiaalisia taitoja. Samoin haastateltava joutuu puhumaan kasvokkain sellaisista asioista, jotka ovat itselle kipeitä. Niitä asioita ei kerrota kuin valikoiduille ihmisille. Siksi jouduin haastattelijana tarkkaan paikkaan. Kirjoitettujen tarinoiden kerääminen olisi ollut tältä osin helpompaa. Mielestäni aineistonkeruumetodin valintani on oikea. Perusteellinen ja huolellinen analyysi osoittaa kuitenkin tämänkin aineiston rikkauten ja sen, että haastattelut antavat ilmiöstä monivivahteisen kuvan. En usko, että pelkkä esimerkiksi kirjoitettu tarina olisi tuonut näin paljon syvyyttä ja rikkautta tutkimukseen.

6.1.2 Tutkimuksessa hyödynnetty kirjallisuus

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta yksi tärkeimmistä kohdista on lähteiden ja lähdeviitteiden luotettavuus. Opinnäytetyöni teoriaosiossani viittasin aika harvoihin kirjoihin, vaikka taustalta löytyykkin monta muutakin hyvää ja arvovaltaista teosta. Tämä voi antaa lukijoille sellaisen kuvan, että tutkija ei ole nähnyt tarpeeksi vaivaa kirjallisuuden suhteen. Viittaan vuorovaikutuksen kirjallisuusosiossa noin kymmeneen teokseen tai tekijään. Lähteinä olen kuitenkin käyttänyt kaksi kertaa saman määrän. Perusteluna sille, että olen sisällyttänyt suoraan työhöni vain osan on se, että niiden materiaali ei juurikaan eronnut muista tärkeimmistä lähteistäni. Osaksi tämän johdosta en löytänyt paljon materiaalia, joka kritisoi paljon yleistä vuorovaikutuksesta käytävää tutkimusta ja keskustelua. Joitakin eroja kuitenkin löysin. Ne olenkin pyrkinyt tuomaan esille tutkimuksessani. Tosin olisin voinut antaa kirjallisuuden ”keskustella” keskenään vieläkin enemmän. (Tuomi & Sarajärvi, 21, 2003.)

Kirjallisuuden merkitys on suuri pohdittaessa tutkimuksen luotettavuutta ja objektiivisuutta. Jos tutkija tiedostaa omat ajatukset, ne eivät vaikuta niin paljon tuloksiin. Laadullista tutkimusta tekevä tutkija on aina tietyllä tavalla omien ajatustensa ja erilaisten teorioiden ”vanki”. Laadullisessa tutkimuksessa havainnot ovat teoriapohjaisia. Lisäksi työn taustalta heijastuu tutkijan oma ajatusmaailma. Se on väistämätöntä. Samalla tavalla jokainen lukija tulkitsee tätä tutkimusta oman persoonansa kautta antaen sanoille ja lauseille merkityksen, joka voi poiketa allekirjoittaneen alkuperäisestä kuvauksesta. (Tuomi & Sarajarvi, 2003, 19.)

Päälähteiden osalta olen pitänyt lähdekriteereinä kahta kriteeriä. Aineiston tulee olla sellaista materiaalia, joka on arvostettujen ja alalla tunnettujen asiantuntijoiden tuottamaa materiaalia tai tutkimusta. Näiden lähteiden lisäksi olen laajentanut tietämystäni avioerosta ja vuorovaikutuksesta myös tuntemattomampien alan ammattilaisten materiaalilla. Kansainvälistä näkökulmaa olen hakenut muun muassa tutustumalla ruotsalaiseen avioerotutkimukseen ja indianalaiseen (USA) tutkimukseen vuorovaikutuksesta. Näiden pohjalta olen kerännyt tietoa monipuolisesti.

6.2 Tutkimuksen sovellettavuus

6.2.1 Lentopallosta muihin joukkuelajeihin ja yksilölajeihin

Tarkastelen tutkimuksen sovellettavuutta siltä kannalta, että voidaanko tuloksia rinnastaa muihin lajeihin tai lajiryhmiin? Tutkimuksen sovellettavuutta tarkastellessa tulee ottaa huomioon haastateltavien lajitausta. Haastatteleman valmentajat olivat lentopalloa valmentavia miehiä ja naisia. Harrastaja-koot vaihtelevat aika paljon juniorilentopallossa. Se ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteikö tutkimuksen tulokset antaisi viitteitä koko juniorilentopallon valmennuskenttään. Tarinoissa tärkeänä tekijänä näissä avioero tapauksissa olivat nimenomaan valmentajan vuorovaikutussuhteet. Vaikka pienempi ryhmäkoko voisi osaltaan olla helpottamassa valmentajan valmennustaakkaa, se ei ratkaise itse avioerolapsen

valmentamiseen liittyvää vuorovaikutus ongelmaa. Tutkimuksen perusteella ongelmat ovat vuorovaikutusta estävissä ajatus ja toimintamalleissa, jotka ohjaavat valmentajan toimintaa suhteessa ympäristöön.

Muissa joukkuejajeissa, joissa toimitaan tiiviisti isona tai pienempänäkin ryhmänä on todennäköistä, että samoja ilmiöitä on löydettävissä myös näistä. Siksi tuloksia voidaan perustellusti hyödyntää myös muissa joukkuelajeissa. Soveltaessa tuloksia muihin lajiryhmiin tulee kuitenkin ottaa huomioon lajikulttuurin merkitys. Nuoressa lajissa ajatusmallit ja toimintatavat eivät välttämättä ole niin paljon perineet vanhoja suomalaisia vuorovaikutuskulttuurin erikoispiirteitä.

Tutkimus ei ole suoraan siirrettävissä yksilölajien valmennukseen. Ryhmä koon ollessa pieni vuorovaikutusprosessit ovat osaltaan erilaisia. Joskin joitakin yleisluontoisia johtopäätöksiä voidaan kyllä tehdä. Yksilöurheilijankin arki muuttuu avioeron myötä.

6.3 Vanhempien avioeron vaikutus lapsen urheilemiseen kirjallisuuden ja tarinoiden valossa

Kirjallisuusosassa (s. 17.) kuvasin erilaisia vuorovaikutustyyliä. Näitten tyylien käyttöä kuvattiin myös valmentajien haastatetuissa. Kolmessa tarinassa valmennettavan vanhempi käytti dominoivaa ja jopa aggressiivista vuorovaikutustyyliä. Näissä valmentajan kuvauksissa tämä etäännytti valmentajan ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta. Samalla valmentaja kuvasi itseään hieman pelokkaaksi ja epävarmaksi. Nämä etäännyttivät suhdetta entisestään. Tällainen vuorovaikutus muistuttaa paljon sosiaalisen kehityskulun alinta tasoa, josta kerroin kirjallisuusosassa. Siinä on ainoastaan dominoivia ja alistuvia vuorovaikuttajia. Jos vanhempi on kovin dominoiva, on valmentajan ponnisteltava, ettei hän joutuisi alistetuksi. (Rauni Myllyniemi 1980, Ks. Kauppila 2000, 20–22.)

Toisaalta valmentajan sosiaalisissa suhteissa oli nähtävissä myös lähentävien vuorovaikutustyylien käyttöä. Ongelmallisissa haastattelujen tarinoissa ne saattoivat pikemminkin kohdistua valmennettavan vanhemman sijasta

valmennettavaan. Valmentaja pyrki viimeiseen asti olemaan joustava, hoivaava ja ystävällinen, vaikka se olikin haastattelien tarinoissa vaikeaa. Haastattelujen tarinat ja kirjallisuus tukevat toisiaan. Valmennuksessa tulisikin tiedostaa ja ottaa huomioon eri vuorovaikutustyylien merkitys sosiaalisessa kanssakäymisessä. Valmentaja voi tietoisesti suunnata itseään lähentävien vuorovaikutustyylien käyttäjäksi myös sellaisissa vaikeissa tilanteissa ja suhteissa, joita valmentaja monesti kohtaa.

Kirjallisuusosiossa (s.14.) mainitsin Suomalaisen vuorovaikutuskulttuurin ominaispiirteitä, joihin kuuluvat negatiivisten ja positiivisten tunteiden ilmaisun ongelmat. Neljässä haastattelun tarinassa nousi esiin tunteiden ilmaisemisen vaikeuksia. Vanhempien avioeron johdosta valmentaja saattoi kokea, että oma rooli valmennettavan kasvattajana kasvoi ja tunne-elämä kuohui. Lisäksi kun asioista oli vaikea tai lähes mahdoton puhua valmennettavan vanhempien ja valmennettavan kanssa, tilanne saattoi käydä todella raskaaksi. Tiedostamalla omat tunteensa valmentaja kykenee vaikuttamaan niihin. Silloin tunne ei johda valmentajan toimintaa, vaan hän kykenee itse lähinnä ymmärtämisen kautta olemaan tilanteen yläpuolella. (Paunonen-Ilmonen 2001, Ks. Isokorpi 2006, 25.)

6.3.1 Vanhempien avioero ja urheilijalapsi

Valmentajan eivät kiistä sitä, että avioero vaikuttaa lapsen urheilemiseen. Tutkimus ja aiheeseen perehtyminen laajensivat kuvaa avioerosta ja sen vaikutuksista. Vaikka lapsella on kyky sopeutua uusiin tilanteisiin, niin se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ero ei vaikuta lapseen kuin lapseen. Lapsi reagoi aina omalla tavallaan. Suhteessa urheiluun tässä reaktioketjussa on selvimmin havaittavissa ääripäät. Toisena ääripäänä on nähtävissä lapsen harrastuksen lopettaminen. Tämä on seurausta siitä, että lapsella on tapana syyllistää itseään vanhempien ongelmista. Jos vanhempi ei osoita tukeaan selvästi puhumalla asiasta lapsi kokee usein, että hänen harrastuksensa on perheen ongelman ydin. Tällaisissa tilanteissa vanhemmat eivät osaa käsitellä ongelmiaan aikuisten kesken, vaan lapsi joutuu jollain tasolla osalliseksi aikuisten ihmissuhdeongelmiin. Näissä tilanteissa

valmentaja koki avuttomuutta. Hänen uskonsa omiin vaikutusmahdollisuuksiin olivat lapsen harrastuksen lopettamistilanteissa heikot. Harrastuksen lopetus tarinoissa valmentajien mielissä olivat pinnalla säälin ja voimattomuuden tunteet. Vastuu harrastuksen jatkumisesta siirrettiin vanhemmille, jotka eivät kyenneet, halunneet tai ymmärtäneet tukea lapsen harrastusta. Kaikissa valmentajien haastatteluissa, joissa valmentaja oli itse kriisivaiheen aikana avioerolapsen valmentajana ensikokemus oli haastava, johon oli lähes mahdotonta ennalta valmistautua. Se aiheutti syviä ristiriitaisia tunteita. Toisaalta se on palkitseva, kokemusmaailmaa avartava, valmentajana kehittävä ja joskus myös syviä positiivisia tunteita herättävä.

Harrastuksen lopettamistarinan lisäksi toisena yllättävänä ääripäänä nousi esille se, että harrastuksella näytti osaltaan olevan yhteys ja merkitys lapsen toipumisprosessissa. Monella harrastus oli tärkeä asia, jossa ”riiputtiin kiinni” kaikin voimin. Yhden haastattelun mukaan harrastus oli maanista. Tällä tarkoitan sitä tapaa, jolla lapsi ja vanhempi kuvattiin suhteessa harrastukseen. Lapsen piti harrastaa vaikka lapsi kärsi. Valmentaja, joka nimesi lapsen moniongelmaiseksi oli täysin kyllästynyt tilanteeseen. Lapsi ei kehittynyt niin kuin muut, mutta kuitenkin hänen täytyi saada peliaikaa ja päästä pelaamaan parhaiden kanssa. Lapsen Äiti on valmentajan haastattelun perusteella se päävihollinen. Yksinhuoltaja-äiti syyllistää kaikista ongelmista valmentajaa. Valmentaja kestää tätä syyllistämistä pitkään kunnes sietokyvyn raja tulee vastaan oman mielenterveydenkin takia. Tämä maaninen tarina johtaa sekin harrastuksen lopettamiseen, nyt valmentajan päätöksen vuoksi.

Ei voida väittää, että avioero olisi syynä kaikkiin ongelmiin, joita haastatteluissa mainittiin. Valmentajien haastatteluissa oli tapana yksinkertaistaa asioita, jolloin asioita laitettiin helposti eron syyksi. Toisaalta taas ns. ”onnistuneissa tarinoissa” ilmeni samaa naturalisointia. Jolloin onnistumiset toiminnassa ja vuorovaikutuksessa nähtiin usein vain yhden tekijän esim. vanhempien tuen vaikutuksena.

Tutkimuksen päätavoitteena ei alunperin ollut yleistää asioita, vaan kuvata ilmiötä ja sen vaikutuksia lapsen urheilemiseen valmentajan näkökulmasta. Tutkimuksen avulla pyrin selvittämään maailmaa, jossa haastatteluen taustalta löytyvää valmentajien kokemusmaailmaa lukuisine toiminta- ja ajatusmalleineen. Se haastattelujen perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että vanhempien tekemisillä tai tekemättä jättämisillä on oma merkityksensä lapsen urheiluharrastuksessa. Näissä tapauksissa vanhempien ero ei automaattisesti tarkoittanut harrastuksen lopettamista. Vanhemman kyky tukea lasta pahimman kriisivaiheen aikana osoittautui harrastuksen kannalta kynnyskysymykseksi. Jos lasta tuettiin avoimesti lapsi saattoi jatkaa harrastamistaan, jolloin urheilu toimi osana lapsen terapiaa. Vanhemman tuen kanssa lapsi saattoi ajautua tielle joka voi johtaa pakkomielteeseen. On selvää, että urheilu on lapsen kehityksen kannalta tärkeää. Tarinoissa tämän merkitystä vain korosti lapsen sekä vanhempien kriisi. Se kuinka vanhemmat eronsa hoitavat vaikuttaa pitkälti myös lapsen harrastukseen.

Huoltajaksi jäävällä vanhemmalla on iso merkitys jo ensinnäkin lapsen urheilun jatkamisen kannalta. Jos huoltaja tukee ja on kiinnostunut lapsensa urheiluharrastuksesta, silloin hän osaltaan on edistämässä lapsen toipumista erosta. Lapsi voi tyytyväisenä laittaa kaiken tarmonsä pelaamiseen. Silloin harrastaminen ei niinkään kärsi vaan päinvastoin se on parhaimmassa tapauksessa terapiaa eron ristiriitojen keskellä. Eron vaikutus lapsen urheilemiseen riippuu monesta eri tekijästä. Eroa edeltävää aikaa ei saa unohtaa. Usein varsinainen ulospäin valmentajillekin näkyvä kriisivaihe on ainoastaan pieni osa ongelmaa. Lapsen elämäntilanteen rauhoituttua harrastus saattoi tulla taas näkyvämmiin lapsen elämään mukaan.

6.4 Miten vanhempien avioero vaikuttaa vuorovaikutustaitoihin lapsen valmennuksessa

Kommunikaatiotaito on luvun neljä (s. 18) mukaan yksi tärkeimmistä vuorovaikutus- ja sosiaalisista taidoista. Tämä oli nähtävissä myös valmentajien haastatteluissa viestintätaitona tai valitettavan usein tämän taidon puutteena

Valmentajan haastatteluissa toisen valmennettavan sosiaalisessa kentässä olevan ihmisen kohtaaminen oli usein vaikeaa. Valmentajien tulisi tiedostaa, että vaikka keskustelu on tärkeä osa kommunikaatiota, suurin osa viestintätaidosta on sanatonta viestintää. Silloin puhumisen vaikeus ei tee kommunikaatiota mahdolliseksi, koska ilmeet ja eleet viestivät. Niiden perusteella toinen osapuoli tekee tulkintansa. Sanaton viestintä tulkitaan ensin. (Helenius, Rautava & Tuominen 1998, 49; Goleman 1998, 152; Kauppila 2000, 25, 33.)

Vanhempien avioeron vaikutus lapsen urheiluun tulee nimenomaan esiin valmentajan vuorovaikutuksen haasteina. Valmentaja, jolla on riittävät vuorovaikutus-, sosiaaliset ja tunneälytaidot, on tärkeä lapsen ja nuoren harrastevalmennuksessa myös huippu-urheilua ajatellen. Kehittyneimpien sosiaalisten taitojen hallitsemiseksi tunneälytaitojen kehittämisen voisi sisällyttää jopa osaksi omaa valmennusfilosofiaa.

Tämän tutkimuksen perusteella on mahdotonta sanoa vaikuttaako vanhempien ero pelkästään negatiivisesti lapsen tai nuoren vuorovaikutukseen. Kun valmentajat löysivät yleisissä kuvauksissaan avioerosta jotain positiivista lapsen urheilun kannalta, tutkimuksen mukaan valmentajat eivät löytäneet avioeron vaikutuksista vuorovaikutukseen samoja hyviä asioita. Valmentajien haastatteluissa avioerolla ollut positiivisia vaikutuksia vuorovaikutussuhteisiin, päinvastoin. Tarinoissa avioero on usein vuorovaikutuksen toimivuutta monimutkaistava tekijä.

Vuorovaikutuksen ongelmallisuus ei aiheudu vain avioerosta, koska ainakin haastattelujen tarinoissa ongelma ovat voineet olla olemassa jo ennen avioeroa. Avioero pikemminkin toi vuorovaikutuksen epäkohdat näkyviin ja kärjisti niitä. Haastattelut viittaavatkin siihen suuntaan, että etenkin valmennusuran alkuvaiheessa valmentajalla on varsin vähän mahdollisuuksia ottaa vastuuta myös vuorovaikutusprosessissa. Lapsen pelireissujen ja toisen vanhemman viikonlopputapaamisten yhdistäminen on yksi esimerkki siitä, kuinka avioero vaikuttaa valmennukseen. Erolapsen harrastus vaatii joustamista koko lapsen urheilussa mukana olevalta vastuujoukolta. Valmentajalle on tuttua epätietoisuus lapsen tekemisistä. Hän kokee samalla suurta huolta

valmennettavasta. Lisäksi jos tilanne on ongelmallinen, hän kokee monesti ristiriitaa suhteessa vanhempiin. Harrastus vie vanhemmilta aikaa olla lapsensa kanssa. Tarinoissa vanhempi voi olla joustava tai sitten hän voi kieltää tyystin lapselta harrastuksen. Kaiken lisäksi lapsi tuo kotiasiansa mukanaan harrastustilanteisiin. Myös äiti saattaa purkaa omaa pahaa oloaan valmentajalle. Ei ole ihme, että varsinkin kokemattomampi valmentaja tuntee painetta ja tuskaa tällaisessa tilanteessa. Haastatteluissa lähes jokainen valmennustyötä aloitteleva oli kokenut saman avuttomuuden tällaisessa vaikeassa tilanteessa.

Aineistossa vanhempien avioero toi mukanaan solmuja, jotka estivät tietoa kulkemasta. Eroon liittyvä arkuus ja häpeä aiheuttivat vanhempien ja valmentajan välille ristiriitoja, joiden käsittelemiseen ainakaan valmentajilla ei näytä luonnostaa olevan ratkaisuvälineitä. Avioero tuo ristiriitoja suhteisiin vanhempien ja valmentajan välillä. Tämä johtuu vanhempien erilaisista intresseistä suhteessa toisiinsa, lapsen ja valmentajaan. Hetkellisesti lapsen elämäntilannetta häiritsee myös se, jos perheeseen pyrkii äidille tai isälle uusi kumppani. Toisaalta valmentajien haastatteluissa painotetaan uuden aikuisen läsnäolon merkitystä tuen antajana. Haastattelujen perusteella havaittiin, että vertaisryhmä vaikuttaa positiivisesti vuorovaikutukseen. Valmennusjohto voi olla osaltaan keventämässä lapsen taakkaa. Jos lapset löytävät tukea ja samassa elämäntilanteessa olevia vertaisryhmästään. Silloin on mahdollista luoda vapaa ilmapiiri, jossa lapsi uskaltaa avata sisintään.

Valmentajien haastatteluja analysoidessani ja kirjallisuutta kootessani on tullut esille paljon toisiaan tukevia vuorovaikutusilmiöitä ja toimintamalleja. Haastatteluissa käy ilmi, että vuorovaikutus on koko elämän mittainen prosessi. Tätä tukee myös kirjallisuus (s.15.) luvussa neljä. Samassa luvussa (s. 15.) kysyn vuorovaikutustaitojen merkitystä yhteiskunnassa. Sama kysymys on perusteltua esittää myös valmennuksen yhteyteen. Tilastojen valossa voidaan ainakin todeta, että moni lapsi ja nuori viettää vapaa-aikaansa liikuntaharrastuksissa ja joukkuepeleissä. Kirjallisuusatsauksen (s. 16.) perusteella avioerojen räjähdysmäisen kasvun ohella myös kasvatus vastuu on ainakin ajallisesti mitattuna siirtynyt enemmän perheen ulkopuolelle. Urheiluharrastuksessa on valmentajien

haastattelujen mukaan paljon avioeronjollain tavalla kokeneista lapsia ja nuoria. (Kauppila 2000,13; Goleman 1997, 57–58; Isokorpi 2004, 13, 14.)

6.5 Tutkijan ehdotukset jatkotoimenpiteitä varten

Onkohan nykyvalmennuksella mahdollisuuksia vaikuttaa niin, että valmentaja voisi paremmin ymmärtää näitä vuorovaikutustilanteita? Tiedon jakaminen aiheesta voisi mahdollistaa sen, että vaikeita tilanteita ei tarvitsisi kokeilla itse, vaan valmentajille voitaisiin antaa vuorovaikutustaidoista joitakin ohjenuoria jo ennakoon tilanteen varalta. Jo avioerotilastoista käy ilmi se, että jokainen valmentaja voi kohdata avioerotilanteessa olevan valmenettavan valmennuksessaan.

6.5.1 Vuorovaikutustaidot tarkastelun kohteeksi

Valmentajien haastattelut tukevat luvun neljä kirjallisuuskatsausta (s 26.) senkin osalta, että vuorovaikutustaitoja ja siihen läheisesti liittyvää ongelmanratkaisukykyä voidaan kehittää tai ne voivat kehittyä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistavoissa vain oli nähtävissä erilaisia näkökulmia ja eroja. Haastattelujen perusteella vuorovaikutustaidot kehittyivät lähinnä oman valmennus tai elämäkokemuksen myötä. Itse koetun ja eletyn avioeron kerrottiin antaneen valmentajalle näkemystä avioerolapsen valmentamiseen. Nämä kokemukset kuvattiin ymmärrystä empatiataitoja kehittäviksi.

Valmentajien käsityksissä esiintyi kuitenkin kaksi kirjallisuuden kanssa ristiriitaista ajatusmallia. Ensimmäiseksi esittelen käsityksen siitä, että vuorovaikutustaitoja ei voida harjoittaa muutoin kuin oikeassa tilanteessa. Se, että vuorovaikutusta voidaan oikeasti kehittää muutenkin kuin vain aidoissa vuorovaikutustilanteissa, oli haastattelujen mukaan täysin vierasta. Tällaisena välineenä voisi olla yksinkertaisuudessaan ilmiön tutuksi tekeminen esim. muun valmennuskoulutuksen ohessa. (Kauppila 2000, 13; Goleman 1997, 57-58; Isokorpi 2004, 13, 14.)

Valmentajien haastatteluiden perusteella sosiaalisuuden korostaminen estää valmentajaa kehittymästä valmentajana. Ulospäin suuntautuva ja/tai kokenut valmentaja voi mukautua ajatukseen, että vuorovaikutustaidot ovat sama asia kuin yleinen sosiaalisuus. Siksi joku voi ajatella omaavansa nämä taidot luontaisesti. Niin kuin kirjallisuusosiossa luvussa neljä (s. 18) mainittiin nämä ovat kaksi eri asiaa. Vuorovaikutustaidot ovat paljon laajempi kokonaisuus kuin usein osataan ymmärtää. Sen ydin ei ole rennossa ulospäin suuntautuneisuudessa tai tarinan kerronnassa, vaan pikemminkin sisäisessä herkkyydessä. Tähän valmentajatkin viittasivat kertoessaan, että osaavat ehkä ”haistaa” tilanteet jatkossa paremmin. Valmentajalla on oma vastuunsa myöskin avioerolapsen kasvattajana. Valmennuksessa vähäinen tieto avioeron vaikutuksesta valmennukseen ei palvele kenenkään intressejä. Sama voisi koskea myös avioerolapsen valmennusta ja vuorovaikutusta yleensä. (Goleman 1997, 152, 153; Kauppila 2000, 22, 23.)

Jos valmentaja saa vuorovaikutustaitoihin liittyvää tietoa, hän kykenee tunnistamaan itsessään ja muissa vuorovaikutusta rajoittavia tekijöitä. Tämän tiedostaen valmentaja voi toimia avioerolapsen vuorovaikutuskentässä sananmukaisesti ihmissuhdeammattilaisena, joka on osaltaan purkamassa vuorovaikutuksen ”solmuja” ja rakentamassa uusia yhteyksiä valmentajana avioerolapsen vuorovaikutuskenttään.

Kirjallisuuskatsaus tarjoaa luvussa neljä (s.21.) helpompaa ja ennen kaikkea riskittömämpää vaihtoehtoa vuorovaikutustaitojen kehittämiseksi. Sen mukaan näitä taitoja voidaan pyrkiä tietoisesti kehittämään keinotekoisesti rakennetussa tilanteessa (simulaatio). Tällaisia tilanteita voisi olla vaikkapa erilaiset ryhmäkeskustelut, joissa asioita ja tilanteita simuloitaisiin etukäteen. Näin ollen oppimistilanne olisi turvallinen valmentajalle mutta myös kaikille valmennukseen osallistuville. Silloin voitaisiin edes pyrkiä ymmärtämään lasta ja nuorta avioerotilanteessa. Ongelmien tunnistaminen edellyttäisi muutosta koko valmentajan ja urheilevan lapsen vuorovaikutuskentässä. Jos valmentajat sisäistävät tällaisen vuorovaikutusmyönteisen valmennusmallin, olisi asioihin mahdollisuus vaikuttaa ajoissa. (Goleman 1998, 40–43; Goleman 1999, 362.)

6.5.2 Seurailijasta vastuunkantajaksi

Vuorovaikutuksesta ei tee toimivaa se, jos valmentaja keskittyy vain omiin ongelmiin. Vuorovaikutustapahtumassa kun on aina vähintään kaksi osapuolta. Onko valmentajan tehtävänä hallita ja johtaa prosessia? Kuka sen voi tehdä ellei valmentaja itse?

Opinnäytetyöni kirjallisuuskatsauksessa (s. 15) painotettiin päiväkodin ja koulun vastuuta vuorovaikutustaitojen kehittäjinä, riippumatta siitä, onko kasvattaja opettaja tai jokin muu. Vuorovaikutusprosessin eteneminen lähtee kasvattajasta jollekin vuoksi, että hänellä oletetaan perinteisesti olevan parhaat välineet prosessin hoitamiseen. Nykyään nähdään mielellään myös vanhemmat aktiivisina toimijoina kasvatusprosessissa, mutta onko heillä intressejä tai taitoa vastuun ottamiseen? Miten vastuun ottaminen on sovellettavissa valmentajiin, jotka ovat usein oman työnsä ohessa valmentavt lapsia ja nuoria. (Kauppila 2000,13; Goleman 1997, 57–58; Isokorpi 2004, 13, 14.)

Valmennuksessa kasvattajalla, tässä tapauksessa valmentajalla, oletetaan olevan ainakin jonkinlainen auktoriteetti eli valta-asema suhteessa valmennettavaansa riippumatta siitä, että tiedosti hän sitä tai ei. Tämä ajatellaan perinteisesti siten, että valmentajan tehtävä on havainnoida ja tiedustella, kun taas lapselta toivotaan avoimuutta. Auktoriteetti aseman vuoksi valmentajan täytyy siis jollain tavalla olla valmennettavan tasolla, jotta vuorovaikutus olisi sellaista vastavuoroista viestintää, jossa lapsi kokee olevansa tasa-arvoisessa asemassa.

Avioerolapsen valmennustilanteessa yksin ei valmentajan ole hyvä jäädä vaikka tietotaitoa olisikin. Haastatteluissa, joissa tukea tarvittiin, sitä tarjosivat valmentajille toiset kollegat ja liiton valmennuskoulutukset. Joskaan minkäänlaisesta järjestelmällistä tukiverkostosta ei voida puhua. Opettajat tarvitsevat työssään tukiverkostoa, jotta he jaksaisivat ja voisivat hoitaa työnsä kunnolla. Seuravalmennusta ajatellen seurassa olisi hyvä olla selkeämpi

tukiverkosto, josta valmentaja saisi myös muissa valmennussuhteen ongelmatilanteissa tukea ja tietoa.

Jos urheiluseuran päämääränä on edelleen kasvattaa joukkuepelien kautta lapsista ja nuorista tämän päivän yhteiskunnassa pärjääviä kansalaisia, lajinharrastajia tai sitten tulevia lajihuippuja. Silloin tässä tutkimuksessa esitetyt ehdotukset tulisi ottaa huomioon suunniteltaessa valmennusta ja valmennuskoulutusta. Ottaen huomioon Suomen valmennuksen talkoopohjaisuuden täytyy kuitenkin muistaa, että tämä riippuu pitkälti seurojen ja lajiliittojen resursseista, jotka ovat tietenkin rajalliset. Vanhempien avioero voi merkitä valmentajalle mahdollisuutta muiden joukossa kehittää omaa valmennustoimintaansa.

On hyvä huomata, että vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot ja tunneälykyys muodostavat kokonaisuuden, joka on ainakin lähellä valmennuksen ydintä. Ilman näitä taitoja edes kokenut valmentaja ei osaa pelisääntöjä, joita sosiaalisissa suhteissa noudatetaan. Siksi hän ei saa kontaktia toiseen ihmiseen, kun hän ei tiedosta vääristymiä omassa ajattelussaan ja toiminnassaan. Jos hän ei ymmärrä omaa ajatteluaan niin, kuinka hän voisi ymmärtää esimerkiksi valmennettavan tai tämän vanhemman ajatuksia ja toimintatapoja. Vaikka tilanne ei haastattelussa ollut koskaan näin pelkistetty niin, näiden asioiden pohjalta on kuitenkin mahdotonta kenenkään vaatia, että valmentaja kykenisi luonnostaan ratkomaan näitä ongelmia, kun se on ihmissuhdeammattilaisillekin haastavaa. Toisaalta jonkinlainen vastuu omien vuorovaikutustaitojen kehittämisessä täytyy valmentajankin kantaa. Tarinoiden perusteella on isä ja äitejä, jotka ovat osallistuneet niihin juniorivalmennukseen, joita olen tässä työssä pyrkinyt kuvaamaan. He ovat tarinoiden pohjalta niitä ”elämän sankareita”, jotka eivät ole aina tienneet mihin ovat ryhtyneet lapsen ja nuoren takia. Edelleenkin he jaksavat seisoa kentän laidalla huolimatta siitä, että valmennus on muuttunut monella tapaa.

6.5.3 Vuorovaikutus ohjailtavana prosessina

Vanhempien avioerokin voitaisiin nähdä mahdollisuutena kehittää omia vuorovaikutustaitoja. Se voisi olla merkittävä asia valmentajana kehittymisessä. Parhaimmassa tapauksessa se voisi merkitä kehittymismahdollisuutta myös valmennettaville ja heidän eronneille vanhemmilleen.

Yleisissä ja eri liittojen järjestämissä valmentaja- ja ohjaajakoulutuksissa kurssin rakenne on jonkin verran omanlaisensa. Luonnollisesti ne on räätälöity tietyn lajin tarpeita ajatellen. On vaikea sanoa, että kuinka paljon vuorovaikutusta pidetään esillä valmennuskoulutuksissa juuri tutkimuksessani käydyllä tavalla.

Vuorovaikutusta voidaan ajatella vain esim. taidon opettamisen ja valmennuspsykologian osana ei itsenäisenä kokonaisuutena. Olisi mieluista nähdä, että vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot sekä tunneäly saisivat enemmän huomiota valmennuskoulutuksissa.

Tutkimuksen pohjalta koulutuksen olisi hyvä sisältää valmennukseen liittyvän vuorovaikutuksen opettamista. Silloin keskityttäisiin niihin ilmiöihin, ajatus -ja toimintamalleihin, joita valmentaja kohtaa vuorovaikutuksen kenstässä. Silloin valmentaja voisi prosessoida mahdollisia ongelmatilanteita etukäteen. Samalla hänen valmius tunnistaa näitä ongelmia paransivat.

Kun valmentajalla on ensimmäisen koulutuksen jälkeen perustieto vuorovaikutustaidoista, tämän jälkeen valmennuskoulutuksen rakenteesta ja laajuudesta riippuen voidaan edetä syvemälle asiaan. Tässä osiossa tarjottaisiin välineitä siihen kuinka rakentaa vuorovaikutusta pitkäjänteisesti prosessina. Sen jälkeen valmentajan olisi mahdollista tunnistaa ongelmatilanteita etukäteen ja lieventää niiden vaikutusta valmennukseen eritilanteissa.

6.6 Jatkotutkimuksen ideointi

Päädyin tutkimaan avioeron vaikutusta valmentajan näkökulmasta lähinnä aiheen arkuuden vuoksi. Eron kokeneiden vanhempien tai lapsien ei ole helppoa puhua asiasta ainakaan kasvotusten haastattelussa. Haastattelulla on mahdollista saada otokseltaan kohtalaisen suppeankin tutkimukseen syvyyttä.

Seuraava tutkimuksen mahdollisuus olisi etsiä lapsen näkökulmaa avioerolapsena urheilemiseen ja harrastamiseen. Silloin aineistonkerääminen veisi ehkä enemmän aikaa ja vaivaa. Aineistonkeruumenetelmänä voisi käyttää esimerkiksi tarinan kirjoittamista. Lapset voisivat kirjoittaa kokemuksensa itse tarinan muotoon, jolloin omia kasvoja ei tarvitsisi paljastaa.

Tämän tutkimuksen pohjalta voisi avioeron vaikutusta lapsen urheilemiseen tutkia edelleen valmentajankin näkökulmasta. Tarkempi teema vain olisi jokin muu kuin vuorovaikutus. Tämän lisäksi haastatteluissa nousi esiin muitakin mielenkiintoisia teemoja, joita ei voinut kuitenkaan sisällyttää tähän työhön. Näkökulma voisi olla psykologisempi. Silloin avioeron vaikutusta lapsen urheilemiseen katseltaisiin esimerkiksi sisäisinä muutoksina lapsen mielessä eli psyydessä.

LOPUKSI

Avioeron vaikutus kantaa yllättävän kauas. Vaikka eroa ei yleisesti pidetäkään helppona ratkaisuna, moni aikuinen näkee sen mahdollisuutena uuteen alkuun. Ero on kuitenkin riskinottamista siinä missä yhdessä pysyminenkin. Vielä muutama vuosikymmen sitten perhe pidettiin koossa, vaikka väkisin, oli tilanne mikä hyvänsä. Individualismin myötä nyt on menty kohti toista ääripäätä, jossa oman itsen ajattelemisen on yhä tärkeämpää.

Ajan kuluessa avioeron luonne on voinut muuttua, mutta sen vaikutukset ovat edelleen nähtävissä. Heikoimmille erossa joutuvat lapset. Kun aikuisetkaan eivät aina tunnu tietävän, että mistä erossa on kysymys, lapsille se on todella

monimutkaista. Avioerossa ei ole pelkästään voittajia tai häviäjiä. Jokainen osallinen, niin vanhempi kuin lapsikin menettää jotain tuttua ja itselleen arvokasta. Aikuisten vallassa on arvioida avioeronsa vaikutukset itse.

Tänä päivänä yhteiskunnan tai valmentajan vaikutus ei enää ulotu perheeseen. Valmentajan näkökulmasta ei ole yllättävää, jos valmentaminen tuntuu hankalalta. Kriitikko voi nähdä tämän päivän avioerojen ja urheilun taustalla yhteneväisyyksiä. Karkea jako voittajiin ja häviäjiin saattaa vääristää ihmisten toimintaa. Voittamisen tärkeys voi olla houkuttelemassa kovien ja etäännyttävien vuorovaikutustyylien käyttöön. Onneksi urheilussa on kiinnitetty huomiota kilpailullisuuden lieventämiseen ainakin junioriurheilussa. Usein kovin kilpailuhenkiset vanhemmat toimivat esimerkkinä siitä, millaisessa maailmassa monet urheilijalapsen tänä päivänä elävät. Ylpeys ja oman edun tavoittelu mielletään usein menestymisen avaimiksi. Vuorovaikutuksessa nämä ajatusmallit eivät yleensä toimi. Ennen kuin tehdään isoja ratkaisuja asian kuin asian suhteen olisi viisasta pysähtyä hetkeksi. Toimiva vuorovaikutus on enemmän nöyryyttä ja vähemmän oikeassa olemista.

Koin opinnäytetyön tekemisen antoisana. Opinnäytetyön aloittaminen oli haastavaa. Avioeron vaikutuksesta lapsen ja nuoren urheilemiseen ei ole kovin paljon aikaisempaa tutkimusta, joten oikeanlaisen kirjallisuuden hankkiminen vei aikaa. Ajan kuluessa opinnäytetyö edeti, jolloin tutkimuksen kokonaisuuskin alkoi hahmottua selkeämmäksi. Tutustuminen avioeroon liittyvään kirjallisuuteen ja tutkimukseen avasi näkökulmaa siihen, millaisessa yhteiskunnassa valmentaja nykyään toimii. Se auttoi ymmärtämään sitä, millainen avioero on ilmiönä ja kuinka se vaikuttaa urheiluun ja valmennukseen.

Vuorovaikutusnäkökulma osoittautui todella mielenkiintoiseksi. Siihen tutustumisen kautta käsitykseni valmentamisesta laajeni ja tarkentui. Vuorovaikutus ilmiönä yllätti laajuudessaan ja moninaisuudessaan. Vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen tunneällyn merkitys valmennuksessa osoittautui suuremmaksi kuin osasin ennen opinnäytetyötä arvata. Tämä työ herätti ajatuksia omaa valmennusta ja ohjaamista ajatellen. Työn edetessä kävinkin itseni kanssa jonkinlaista dialogia siitä, millaisia vuorovaikutukseen ja valmennukseen liittyviä

ajatusmalleja itselläni on. Pohdin, kuinka itse olen toiminut näissä tilanteissa ja kuinka toimin tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Aaltola, J. ja Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus, Jyväskylä
- Bardy, M. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes, Helsinki..
- Ertmer, P.A., Richardson, J., Cramer, J., Hanson, L., Huang, W., Lee, Y., O'Connor, D., Ulmer, J. ja Um, E.J. 2003. Critical characteristics of professional development coaches. Content expertise or interpersonal skills? Purdue University. Department of Curriculum and Instruction. Beering hall of Liberal Arts and Education. Indiana. USA
- Eskola J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.
- Goleman, D. 1998. Tunneäly työelämässä. Otava. Keuruu.
- Goleman, D. 1997. Lahjakkuuden koko kuva. Otava. Helsinki.
- Gordon, T. 2004. Toimiva perhe. Karisto, Hämeenlinna
- Gordon, T. 2006. Toimiva koulu. Lasten keskus, Helsinki
- Gähler, M. 1998. Self reported psychological well-being among adult children of divorce in Sweden, Swedish institute for social research, Stockholm University Sweden, Scandinavian Sociological Association.
- Helenius, E., Rautava, M. ja Tuovinen, R. 1998. Eväitä elämään. Keinoja nuorten elämäntaitojen vahvistamiseksi. Itsetuntemus, vuorovaikutustaidot, selviytymistaidot. Wsoy, Porvoo.
- Hirsjärvi, S. ja Hurme, H. 1985. Teemahaastattelu. 3 painos, Kyriini Oy, Helsinki.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. PS-kustannus, Juva.
- Isokorpi, T. 2006. Napit vastakkain. Ristiriidat, rajat ja ratkaisut. PS-kustannus, Juva
- Jallinoja, R. 2000. Perheen aika. Otava, Keuruu.
- Jallinoja, R. 1985. Johdatus perhesosiologiaan. WSOY, Porvoo.
- Jokinen, A., Juhila, K., Suoninen, E. 2000. Diskurssi analyysin aakkoset. 2. painos. Gummerus, Jyväskylä.

- Kauppila, R. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. PS-kustannus, Keuruu.
- Metsämuuronen, J 2003, Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. International Methelp.
- Puhakainen, J. 1995. Kohti ihmisen valmentamista. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Puhakainen, J. 2001. Lapsen aika. Puheenvuoro lasten liikunnasta ja urheilusta, Likekustannus, Helsinki.
- SLU. 2005-2006. Kansallinen Liikuntatutkimus.
- Talib, M-T. 2002. Monikulttuurinen koulu. Haaste ja mahdollisuus. Kirjapaja OY, Helsinki.
- Tuomi, J. ja Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Gummerus OY, Jyväskylä.
- Österlund, K. 1987. Opettajan sininen. Ongelmalapsi ja opettaja, Recallmed OY.

LIITTEET

LIITE 1.

Teemahaastattelun kysymyspohja. Haastattelua raamittavat teemat ja kysymykset.

1. Valmentajan tausta.

Millainen on koulutuksesi siviilissä ja valmennuksessa? Kauanko olet valmentanut? Keitä ja minkä ikäisiä olet valmentanut? Perhetaustasi?

2. Valmentajan käsitys valmentamisesta.

Tarvitseeko valmentajan tietää valmennettavien perhetaustasta? Onko urheilijan perhe-elämällä (elämäntilanteella) mielestäsi jotain merkitystä hänen urheilemiseensa? Tarvitseeko valmentajan tietää urheilijansa perheasioista? Tiedätkö sinä valmennettavasi perheasioista? Oletko ottanut selvää?

3. Avioerolapsi urheilee.

Onko sinulla tarinaa kerrottavana? Muistele ja kuvaile kokemustasi ja tuntemuksiasi. Voitko kertoa vielä tarkemmin kokemuksistasi?

4. Kuvaile tarinan merkitystä valmennukseesi.

Miten suhtauduit asiaan alussa? Tilanteen aikana? Sen jälkeen? Onko kokemukset vaikuttaneet sinuun valmentajana? Millainen merkitys kokemuksilla on sinulle valmentajana? Onko käsitykset valmentamisesta muuttuneet?

5. Mitä valmentaja tekee tilanteessa?

Mitä metodeja(toiminta tapoja) olet käyttänyt? Syntyikö keskusteluja vanhempien, urheilijan ja toisten valmentajien kanssa kun asia/ tilanne tuli tiedoksi?

6. Jääkö valmentaja yksin?

Millaista tukea valmentaja tarvitsee? Kuka tukee valmentajaa avioerolapsen valmennustilanteessa? Millaisia ratkaisuja tai välineitä valmentajalla on käytettävissään?

7. Millaisia kokemuksia valmentajalla on ja miten hän on löytänyt ratkaisun tilanteeseen? (yksin itse, vanhempien tai lapsen/nuoren kanssa)

Mitä valmentajalta odotetaan? Riittääkö valmentajan ammattitaito kohtaamaan haasteet?

LIITE 2.

(Mukaelma: Kauppila, 2000)